

GUID 5202

Održivi razvoj: Uloga vrhovnih revizijskih institucija

INTOSAI Smjernice izdaje
Međunarodna organizacija vrhovnih
revizijskih institucija, INTOSAI, kao dio
INTOSAI okvira profesionalnih objava.

Za više informacija posjetite
www.issai.org

INTOSAI

Pre-IFPP dokument – ovaj dokument je izrađen prije uspostave INTOSAI okvira profesionalnih objava (IFPP) 2016. Stoga se može razlikovati u formalnoj namjeni od novijih INTOSAI Smjernica za reviziju.

INTOSAI

INTOSAI, 2019

- 1) Odboren kao INTOSAI dokument pod nazivom Održivi razvoj: Uloga vrhovnih revizijskih institucija u 2004.
- 2) Uključeno u ISSAI okvir kao ISSAI 5130 2010.
- 3) Uspostavljanjem Intosai okvira profesionalnih objava (IFPP), preimenovan u GUID 5202 sa uredničkim promjenama u 2019. godini

PREDGOVOR

Održivi razvoj je koncept koji je, tokom posljednje dvije decenije, stekao prihvatanje i razumijevanje do te mjere da je sada glavni faktor u planiranju i kreiranju politike vlade. Održivi razvoj pomiruje tri oblasti ljudske aktivnosti – društvo, privredu i životnu sredinu – predlažući koncept razvoja koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe.

Godine 1992. 105 zemalja je prihvatilo Deklaraciju iz Rija o životnoj sredini i razvoju i obavezalo se da će integrirati principe održivog razvoja u svoje aktivnosti. Ti principi su dobili novi podsticaj na Svjetskom samitu o održivom razvoju 2002. u Johannesburgu, Južna Afrika. Kroz praćenje nacionalnih strategija i programa, vrhovne revizijske institucije (VRI) igraju vitalnu ulogu u informisanju i podršci naporima za postizanje održivog razvoja.

Održivi razvoj: Uloga vrhovnih revizijskih institucija nudi pregled koncepta održivog razvoja i uključuje praktične smjernice za VRI o tome kako da integrira održivi razvoj u svoj revizijski rad. Rad je dostupan na svim INTOSAI jezicima i može se naći na WGEA web stranici (www.environmentauditing.org).

Rad, čiji su autori Nacionalni ured za reviziju Ujedinjenog Kraljevstva (NAO) i Kanadski ured glavnog revizora (OAG), prvi put je predstavila Radna grupa na XVII Međunarodnom kongresu vrhovnih revizijskih institucija (INCOSAI) održanom u Seulu, Južna Koreja, 2001. Revidirana verzija dokumenta predstavljena je na sastanku Upravnog odbora WGEA u Londonu 2002. godine. Upravni odbor je prihvatio nacrt i predložio da dokument odobri WGEA i podnese na usvajanje kao formalni INTOSAI dokument.

U junu 2003., Skupština WGEA je jednoglasno preporučila, na svom osmom sastanku održanom u Varšavi, Poljska, da se dokument predloži kao formalni dokument INTOSAI. U oktobru 2003., Upravni odbor INTOSAI je obaviješten o tom prijedlogu. Upravni odbor je odobrio distribuciju dokumenta među članovima INTOSAI radi komentara i pregleda prije njegovog podnošenja na usvajanje kao formalnog INTOSAI dokumenta na predstojećem XVIII INCOSAI-ju u oktobru 2004. u Budimpešti, Mađarska.

Zahvaljujemo se autorima ovog rada, Joeu Cavanaghu, Peteru Grayu, Chrisu Shapcottu i Sarah Billiald iz NAO-a, i Wayne Cluskeyju iz OAG-a, na njihovom predanom radu. Na kraju, zahvaljujemo se članovima WGEA i drugim VRI-jima za njihov doprinos ovom dokumentu.

Održivi razvoj predstavlja nove izazove za VRI. Nadamo se da će im Održivi razvoj: Uloga vrhovnih revizijskih institucija pružiti osnovno razumijevanje i uvid koji su im potrebni za reviziju načina na koji vlade čine održivi razvoj sastavnim dijelom svojih aktivnosti.

S poštovanjem,

Sheila Fraser, FCA

Predsjedavajuća glavnog revizora

INTOSAI WGEA Kanade

Johanne Gélinas

Pomoćnik predsjedavajućeg INTOSAI WGEA

Komesar za okoliš i održivi razvoj

Ured glavnog revizora Kanade

SADRŽAJ

PREGOVOR – CILJEVI I STRUKTURA OVOG RADA	6
1 POZADINA	8
PORIJEKLO ODRŽIVOG RAZVOJA	8
ODRŽIVI RAZVOJ I VLADE	11
KAKO ODRŽIVI RAZVOJ UTIČE NA VRI	12
2 ODRŽIVI RAZVOJ NA DRŽAVNOM I REGIONALNOM NIVOU	14
STRATEGIJE ODRŽIVOG RAZVOJA	14
CILJEVI I INDIKATORI ODRŽIVOG RAZVOJA	19
SISTEMI UPRAVLJANJA ZAŠTITOM OKOLIŠA I STAKLENA BAŠTA	23
OBIM REVIZIJE SISTEMA UPRAVLJANJA ŽIVOTNOM SREDINOM	25
ODGOVORNOST I IZVJEŠTAVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ	25
ZAKLJUČAK	27
3 ODRŽIVI RAZVOJ NA NIVOU PROGRAMA	28
PROGRAMI I ODRŽIVI RAZVOJ	28
MOGUĆNOSTI ZA REVIZIJU NA NIVOU PROGRAMA	31
ODABIR TEMA ZA REVIZIJU	31
ODREĐIVANJE I PROJEKTOVANJE REVIZIJA ODRŽIVOG RAZVOJA	34
METODOLOŠKI IZAZOV	36
ZAKLJUČAK	39
4 IZGRADNJA KAPACITETA UNUTAR VRI	40
PRVI KORAK: RAZJASNITI MANDAT	41
DRUGI KORAK: RAZVOJ STRATEGIJE	42
TREĆI KORAK: IZGRADITE KAPACITET I STRUČNOST U VRI	43
ČETVRTI KORAK: SPROVOĐENJE REVIZIJA	45
PETI KORAK: UČITI IZ ISKUSTVA VLASTITOG VRI-ja I OD DRUGIH	47
ŠESTI KORAK: IMATI UTICAJ	48
ZAKLJUČAK	48
DODATAK A: IZVODI IZ AKTA GLAVNOG REVIZORA (KANADA)	49
ODRŽIVI RAZVOJ	50
RJEČNIK POJMOVA	51

PREDGOVOR – CILJEVI I STRUKTURA OVOG RADA

Održivi razvoj je pojam koji će nekim revizorima i Vrhovnim revizijskim institucijama (VRI) biti poznat, a drugima nepoznat. Ovaj rad ima za cilj da objasni koncept održivog razvoja. Također se procjenjuje uloga koju VRI mogu imati u reviziji nacionalnog napretka ka održivom razvoju. Rad se sastoji od četiri dijela:

Prvi dio pruža bitnu pozadinu. Održivi razvoj definira kao razvoj koji usklađuje društvene, ekonomske i ekološke ciljeve (tri cilja). On daje pregled načina na koji se koncept održivog razvoja može odraziti u strategijama, politikama i djelovanju vlada i pojedinačnih agencija i način na koji utiče na VRI-je, kao uvod u Dijelove 2 do 4.

Drugi dio objašnjava kako su vlade krenule u razvoj okvira i nacionalnih strategija za postizanje ciljeva održivog razvoja i razmatra mogućnosti koje oni mogu ponuditi VRI-jima za pregled.

Treći dio ispituje kako je koncept održivog razvoja primijenjen na pojedinačne politike ili programe i ulogu koju su VRI odigrale u reviziji, te koliko je to dobro urađeno. Ovaj dio završava razmatranjem izgleda za sagledavanje veza između ekonomskih, ekoloških i društvenih pitanja.

Četvrti dio razmatra korake koje bi VRI trebalo da poduzmu da razviju svoju sposobnost da sprovede revizije u oblasti održivog razvoja.

Potvrđujući Deklaraciju iz Rija, 105 zemalja se obavezalo da će održivi razvoj učiniti sastavnim dijelom svojih aktivnosti. VRI mogu imati ključnu ulogu u praćenju implementacije nacionalnih strategija i ostvarenog napretka.

Ovaj rad daje vodič o tome šta je moguće, u kombinaciji sa praktičnim primjerima izvučenim iz iskustva niza VRI-ja. Nadamo se da će to pomoći VRI-jima da se suoče sa izazovima koje postavlja ovo najvažnije pitanje.

1

POZADINA

PORIJEKLO ODRŽIVOG RAZVOJA

Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe

1.1 Iako ne postoji jedinstvena definicija održivog razvoja, koncept održivog razvoja je prvi put populariziran u izvještaju Svjetske komisije za životnu sredinu i razvoj iz 1987. godine pod nazivom „Naša zajednička budućnost“ (općenito nazvan Brundtlandov izvještaj). Komisija je definisala održivi razvoj kao „razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti, bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“.

To uključuje integraciju društvenih, ekoloških i ekonomskih ciljeva

1.2 Održivi razvoj uključuje integraciju društvenih, ekoloških i ekonomskih ciljeva. U idealnom slučaju, naravno, svaka politika ili ljudska aktivnost treba da dovedu do poboljšanja sva tri cilja. Međutim, napredak na jednom frontu može se postići po cijenu štete na drugom. Gdje god je to moguće, odluke bi trebale uzeti u obzir troškove i koristi na svim stranama. Definicija Komisije je također iznijela koncept održivosti koji je pošten prema sadašnjim i budućim generacijama; da današnje generacije ne treba da postižu ekonomski napredak nauštrb prosperiteta budućih generacija.

Ima globalnu dimenziju

1.3 Iako se strategije često osmišljavaju na nacionalnom nivou, postoji i priznanje da su to globalni problemi koji zahtijevaju globalna rješenja. Pitanja životne sredine ne poznaju geografske granice. Pitanja kao što su siromaštvo i društvena nepravda su globalni problemi bez obzira na geografska područja u kojima mogu biti koncentrirana. Nacionalne ekonomije postaju sve više međusobno povezane. Četvrtina globalne proizvodnje se trguje između zemalja: trgovinski tokovi su se povećali 17 puta za 50 godina.

1.4 Rastuća međunarodna pažnja vezana za veze između društvenih, ekonomskih i ekoloških pitanja bila je najistaknutija na Konferenciji UN-a o životnoj sredini i razvoju 1992. („Samit o Zemlji“) održanoj u Rio de Janeiru. Ova konferencija je bila velika prekretnica u globalnom nastojanju da se suoči sa globalnim problemima: 105 zemalja podržalo je Deklaraciju iz Rija. Vlade

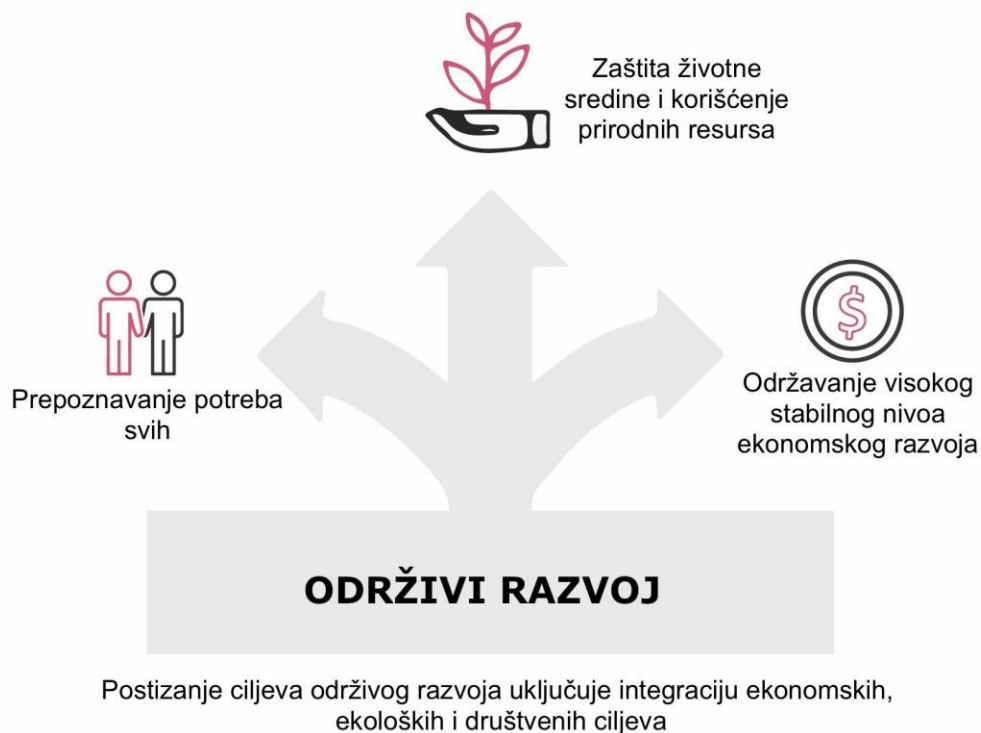
su se takođe obvezale na akcioni plan za 21. stoljeće —Agendu 21. Sto šezdeset i osam zemalja potpisalo je Konvenciju o biološkoj raznolikosti koja od zemalja zahtijeva da identifikuju i prate svoje genetske resurse i da izrade planove za njihovo očuvanje, uključujući uspostavljanje zaštićenih područja . Godine 1997., 166 delegata Okvirne konvencije UN-a o klimatskim promjenama potpisalo je Protokol iz Kyota kojim su se potpisnice obavezale na smanjenje ili ograničavanje emisija nekoliko stakleničkih plinova.

1.5 Nacije su se ponovo okupile na Svjetskom samitu o održivom razvoju 2002. godine u Johannesburgu u Južnoj Africi kako bi razmotrili napredak postignut nakon Rija i da bi razvili plan za buduće djelovanje. Samit je rezultirao s dva ključna proizvoda — Johanesburškom „Deklaracijom“ i „Planom implementacije“. Deklaracija je politički *communiqué* na visokom nivou o kome su se složili šefovi država. Plan implementacije je detaljniji i opisniji manifest ciljeva i obećanja, koji se bavi oblastima kao što su iskorjenjivanje siromaštva, zaštita prirodnih resursa, energija, zdravlje, ekološke tehnologije i upravljanje. U ovom planu, vlade su ponovo potvrdile svoju posvećenost principima iz Rija i Agendi 21. Plan je posebno važan za VRI jer pruža kriterije koji bi mogli da budu osnov za buduće revizije.

Održivi razvoj prevazilazi isključivu brigu o životnoj sredini

1.6 Kako se održivi razvoj razlikuje od brige samo za životnu sredinu? Imaju mnogo toga zajedničkog. Jasno je da je životna sredina jedna od tri osnovna pitanja održivog razvoja. Međutim, održivi razvoj ne tretira životnu sredinu kao apsolut koji je nepovrediv. Umjesto toga, održivi razvoj prepoznaje da možda treba postojati balans ili kompromis između ekonomskog i društvenog napretka i okoliša, koji je vođen i ograničen konceptom održivosti (Slika 1). Međutim, općenito, ekonomski ili društveni napredak ne bi trebao uništiti ono što je vrijedno i ne može se zamijeniti, niti spriječiti buduće generacije da koriste iste resurse za svoj razvoj ili uživanje.

SLIKA 1: Održivi razvoj uključuje tri dimenzije

Postoje različita tumačenja obima održivog razvoja i težine koja se pridaje ekonomskim, ekološkim i društvenim pitanjima.

1.7 Lako je uočiti da je održivi razvoj vrlo fluidan koncept. Postoji mnogo načina na koje se vlade i pojedinačni komentatori ne slažu oko njegovog obima. Konkretno, šira tumačenja održivog razvoja proširuju se na društvene ciljeve, uključujući socijalnu jednakost i raspodjelu bogatstva i mogućnosti. Nadalje, postoji mnogo prostora za debatu o važnosti koja se pridaje svakom cilju održivog razvoja.

Slika 2: Održivi razvoj obuhvata širok spektar pitanja

Napomena: ova brojka nije konačna, mnoga pitanja prikazana ovdje su međusobno povezana. Stoga nije moguće prikazati sve veze koje bi mogle biti moguće.

Koncept održivog razvoja potencijalno je relevantan za veoma širok spektar pitanja.

1.8 U praktičnom smislu, široko tumačenje održivog razvoja vjerovatno će obuhvatiti veoma širok spektar pitanja. Slika 2 ilustruje potencijalni opseg ovog koncepta.

ODRŽIVI RAZVOJ I VLADE

Vlade stvaraju okvir za postizanje održivog razvoja

1.9 Vlade imaju ključnu ulogu u promoviranju održivog razvoja. One su odgovorne za postavljanje pravca, kreiranje politike i koordinaciju. One predstavljaju interese nacije u međunarodnim pregovorima koji utiču na razvoj i životnu sredinu. One preuzimaju obveze, na primjer, da pripremaju nacionalne programe za suzbijanje emisija stakleničkih plinova ili promoviraju održivi razvoj. One razvijaju strategije za provođenje ovih obaveza u djelo. Drugi dio ovog dokumenta razmatra ulogu koju VRI mogu imati u ocjenjivanju djelotvornosti tih okvira i strategija.

Vlade razvijaju ekološke politike i programe

1.10 U razvijanju strategija održivog razvoja, vlade imaju na raspolaganju brojne instrumente politike da utiču na održivi razvoj. To uključuje poreznu politiku, koja može djelovati kao ekonomski poticaj ili destimulacija; zakonodavstvo i regulativu za promoviranje dobre prakse i obeshrabrivanje loše; i programe direktnih rashoda, koji nastoje da uravnoteže brigu o životnoj sredini sa društvenim i ekonomskim potrebama (na primjer, transport i planiranje). Vlade također mogu osigurati da šire ekonomske, zdravstvene i obrazovne politike promoviraju ciljeve održivog razvoja. Tamo gdje VRI imaju mandat da razmatraju prijedloge budžeta, iste bi trebalo pažljivo ispitati u cilju sagledavanja postignute ravnoteže između društvenih, ekonomskih i ekoloških pitanja. Treći dio ovog dokumenta razmatra načine na koje VRI mogu revidirati održivi razvoj na nivou programa.

Održivi razvoj čine sastavnim dijelom vlastite politike

1.11 Mnoge vlade su nastojale da integrišu pitanja životne sredine u širi kontekst vlade. Pod čestim nazivom „ozelenjavanja vlade“, cilj je da se osigura da se pitanja životne sredine integrišu u šira razmatranja politike. Zahtijevanje da se sve nove politike procjenjuju u pogledu potencijalnih uticaja na životnu sredinu, ili ekološke procjene projekata izgradnje puteva, su primjeri ovog pristupa.

Vlade takođe mogu „ozelenjavati“ svoje sopstveno djelovanje

1.12 Vlade također mogu smanjiti uticaj na životnu sredinu sopstvenog djelovanja. Neke nacionalne i regionalne vlade će se svjesno truditi da „ozelene“ svoje poslovanje, kako bi doprinijele nacionalnoj strategiji, tako i motivirale kompanije i pojedince da slijede primjer vlade. Često poznate kao „zeleno domaćinstvo“, inicijative se fokusiraju na pitanja kao što su smanjenje otpada i očuvanje energije, na primjer, dizajnom vladinih zgrada. Ove inicijative su detaljnije razmotrene u Dijelu 3.

KAKO ODRŽIVI RAZVOJ UTIČE NA VRI

Održivi razvoj je važan za VRI, jer je važan za revidirana tijela

1.13 Održivi razvoj je važan za VRI jer je važan za revidirana tijela. Ustavna uloga i mandati većine VRI-ja ne dozvoljavaju im da utvrđuju politiku; samo da vrše reviziju njene sprovedbe. Stoga ovaj dokument ne sugerira da VRI treba da budu zagovornici održivog razvoja bez obzira na poziciju svoje vlade ili zakonodavnog tijela. Obim za obavljanje korisnog revizorskog rada u ovoj oblasti, bit će ograničeni obimom u kojem su vlada ili agencija prihvatili principe i prakse održivog razvoja.

U većini slučajeva, međutim, prihvatanje principa i praksi održivog razvoja postaje sve raširenije, posebno na nivou državne vlasti.

Obim revizije održivog razvoja zavisiće od mandata VRI

1.14 Široki opseg održivog razvoja, te strategije i politike koje proizlaze iz njega, pružaju obilje prostora za reviziju. Neke VRI imaju poseban mandat u pogledu održivog razvoja ili životne sredine. Neki će imati mandate koji su ograničeni na finansijske revizije ili revizije usklađenosti, dok će se drugi proširiti na reviziju učinka ili sveobuhvatnu reviziju. Neki mandati će biti u potpunosti retrospektivni, dok drugi zahtijevaju ili dozvoljavaju prethodnu reviziju ili reviziju budžeta. Neki će biti ograničeni na državni nivo vlasti; a drugi će se proširiti na regionalnu i lokalnu upravu i na državna preduzeća. Stoga ovaj dokument iznosi niz opcija od kojih VRI mogu birati, u skladu sa svojim mandatom i prioritetima.

Revizije održivog razvoja treba da podliježu uobičajenim standardima revizije

1.15 Revizije održivog razvoja treba da prate sve uobičajene standarde koje slijedi VRI, na primjer one koje je uspostavio INTOSAI i sve nacionalne standarde. Iako bi održivi razvoj mogao biti složeniji od mnogih drugih revizijskih tema, iz gore objašnjenih razloga, to ne bi trebalo značiti da se standardi za planiranje, prikupljanje dokaza, analizu i izvještavanje mogu ublažiti.

1.16 Standardi i drugi kriteriji evaluacije su ovdje važni. Svaka revizija je u suštini poređenje onoga što jeste sa onim što bi trebalo da bude. Ovo je zasnovano na nekom dogovoru o standardima između revizora, revidiranih organizacija i zainteresiranih strana koje zavise od revizora da im pruže sigurnost. U održivom razvoju, ti standardi mogu proizaći iz međunarodnih sporazuma ili zakonodavstva, nacionalnog zakonodavstva, programskih obećanja i obaveza, operativnih standarda koje je usvojilo revidirano tijelo ili opće prihvaćenih procedura i praksi u drugim organizacijama sa sličnim aktivnostima. O tim kriterijima treba razgovarati sa organizacijom pod revizijom, i gdje god je moguće, revizori trebaju koristiti kriterije koje je razvila ili prihvatila sama organizacija pod revizijom.

1.17 Četvrti dio dokumenta razmatra kako VRI mogu izgraditi kapacitete za provođenje revizije održivog razvoja. On sugerše da raščlanjivanjem tog procesa na zasebne korake, VRI može upravljati prelaskom na efektivne revizije održivog razvoja.

Napomena: Rječnik pojmova nalazi se na kraju ovog rada.

2

ODRŽIVI RAZVOJ NA DRŽAVNOM I REGIONALNOM NIVOU

2.1. Drugi dio objašnjava kako nacionalne i regionalne vlade mogu implementirati strategije i politike održivog razvoja i mogućnosti koje bi to moglo otvoriti za ispitivanje od strane VRI. Većina onoga što slijedi odnosi se na državne i djelovanje na državnom nivou, ali većina će biti jednako primjenjiva i na regionalne ili lokalne vlasti koje su odgovorne za koordinaciju i usmjeravanje politika koje utječu na životnu sredinu i ekonomski i društveni razvoj u svom okruženju.

STRATEGIJE ODRŽIVOG RAZVOJA

Mnoge vlade su uspostavile nacionalne strategije za održivi razvoj, nakon Samita o zemlji 1992. godine

2.2. Agenda 21 preporučuje, između ostalog, da države trebaju razviti strategije održivog razvoja. Mnoge vlade su to sada učinile (vidi sliku 3). Ove strategije imaju za cilj da obezbijede kohezivan, nacionalni pristup održivom razvoju, da postave pravac koji zemlja treba da slijedi i da pomognu u ispunjavanju ciljeva postavljenih međunarodnim sporazumima.

2.3. Strategije će se razlikovati po kvaliteti. Neke mogu jednostavno ponovno predstaviti postojeće politike, bez suštinskih promjena; dok najbolje strategije pokušavaju da pomire ekonomski napredak sa razmišljanjem o životnoj sredini u istinskoj potrazi za integracijom i održivošću.

2.4. Strategije obično uključuju:

- Sveobuhvatni okvir strategije, koordinacije, praćenja i izvještavanja o napretku.
- Specifične politike ili programe koji se bave održivim razvojem, na primjer, prevencija i kontrola zagađenja, ili oni koji moraju odražavati razmišljanje o održivom razvoju, na primjer, transport.

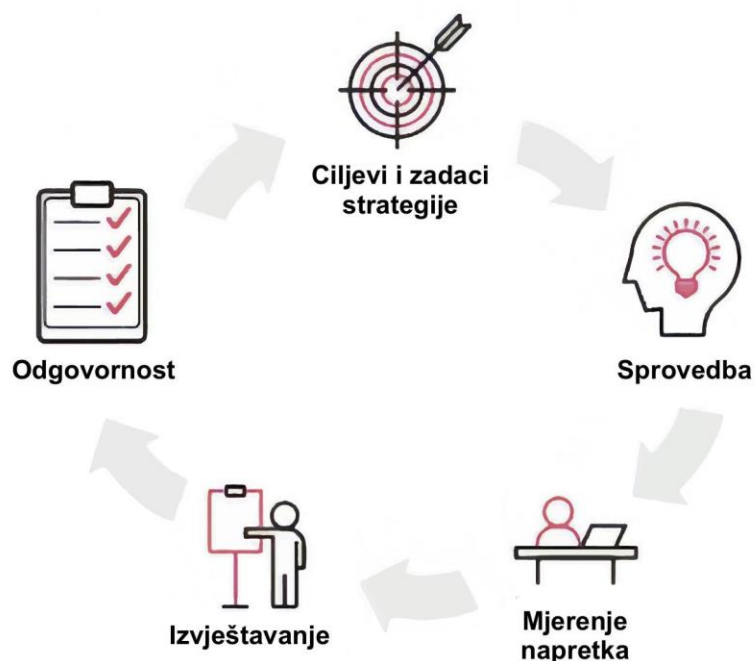
Slika 3: Nacionalna strategija održivog razvoja u Kanadi

Savezna vlada u Kanadi razvila je sveobuhvatni okvir unutar kojeg će slijediti svoje ciljeve održivog razvoja. U okvir je uključen i zahtjev da pojedinačna odjeljenja trebaju objaviti vlastite detaljne strategije. Te strategije imaju za cilj da ocrtaju ciljeve odjela i akcijske planove za uključivanje održivog razvoja u njihove politike, programe i operacije. Strategije su namijenjene da osiguraju mjerilo prema kojem će se mjeriti napredak.

2.5. Ako to njihov mandat dozvoljava, VRI može pažljivo ispitati specifične politike kao što su transport, voda, stanovanje, šumarstvo, koje predstavljaju gradivne blokove koji čine strategiju. To ćemo detaljnije razmotriti u 3. dijelu.

2.6. Čvrst nacionalni okvir će vjerojatno pratiti ciklus upravljanja učinkom (Slika 4), često poznat kao pristup „planiraj, uradi, provjeri i poboljšaj“. Ciklus se kreće od strategije i ciljeva, preko implementacije do izvještavanja i pregleda napretka.

Slika 4: Ciklus upravljanja učinkom

Snažna strategija održivog razvoja imat će aranžmane za sprovedbu ciljeva, mjerenje napretka, izvještavanje o učinku i osiguravanje odgovornosti.

Slične strategije i aranžmani izvještavanja mogu se naći na regionalnom ili lokalnom nivou

2.7. Iako lokalne i regionalne vlasti ne potpisuju međunarodne sporazume, moglo bi se očekivati da ih njihov rad dopuni i doprinese njihovom postizanju. Preporuka u poglavlju 28 dokumenta Agende 21 bila je da lokalne samouprave i vlasti treba da odigraju svoju ulogu u promoviranju održivog razvoja. Ova inicijativa, „Lokalna agenda 21“, smatrana je važnim sredstvom za promjenu, sadržana u frazi „misli globalno, djeluj lokalno“.

2.8. Lokalna agenda 21 preporučuje da sve lokalne vlasti konsultuju svoje stanovništvo kako bi kreirale lokalni plan održivog razvoja. Iako će svaki plan imati svoj poseban karakter oblikovan lokalnim uslovima, postoje zajednički faktori koji bi trebali biti prisutni u svakom takvom procesu:

- To nije samo ekološka strategija, već bi trebala uključivati i ekonomska i socijalna pitanja.
- Trebalo bi uključiti cijelu zajednicu ili barem najširi mogući presjek sa raspoloživim resursima.
- Prva faza je prikupljanje informacija o lokalnim uslovima i prioritetima.
- Zatim se utvrđuje strategija koja uključuje precizno djelovanje.

- Konačno, važno je da se uspostave indikatori mjerenja napretka.

Slika 5: Norveške lokalne strategije održivog razvoja

Godine 1993., od tijela lokalne samouprave u Norveškoj se zahtijevalo da svoje planove upravljanja okolišem i resursima pretvore u akcione planove za 21. vijek. Pokrenut je niz razvojnih programa zasnovanih na reformi pod nazivom „Zaštita životne sredine na lokalnom nivou“. Jedan od ključnih programa imao je za cilj razvoj alata koje lokalne vlasti koriste za izradu procjena uticaja na životnu sredinu, posebno dugoročnih uticaja. Daljnji projekat težio je poboljšanju komunikacije između lokalne uprave i javnosti o pitanjima održivog razvoja.

Obim revizije strategija održivog razvoja

VRI mogu pogledati kako je strategija postavljena

2.9. Opseg revizije učinka nacionalnih i lokalnih strategija održivog razvoja je veoma širok. Neke od potencijalnih linija revizije su navedene u nastavku. Oni su organizovani pod naslovima koji prate model upravljanja učinkom koji je dat na Slici 4. Iako će na neka pitanja biti jednostavnije odgovoriti od drugih, Lista u daljem tekstu pokušava da razbije relevantna pitanja revizije do upravljivih proporcija.

Pitanja revizije: strategije održivog razvoja

- Da li vlada ima strategiju ili plan koji jasno opisuje njene ciljeve?
- Da li je strategija u skladu sa međunarodnim obavezama vlade?
- Da li jasno utvrđuje instrumente politike koji će se koristiti za postizanje ciljeva?
- Da li se strategija i izbor instrumenata politike zasnivaju na dobrim podacima o tome šta treba učiniti?
- Da li je strategija zaista integrisana, odražavajući interakcije između politika i ravnotežu koju treba postići između ekonomije, društva i životne sredine?
- Da li strategija postavlja bilo kakve prepreke njenoj implementaciji, bilo eksterno ili interno?
- Da li je strategija, koliko je to moguće, prevedena u ciljeve i vremenske rasporede?

- Tamo gdje VRI razmatra prijedloge budžeta, koliki je ukupan budžet za „održivi razvoj“ i koliki je dio ovog iznosa dodijeljen „zelenim pitanjima“?
- Da li je vlada uspostavila efikasan informacijski sistem za izvještavanje parlamenta o rezultatima sprovedenih strategija?
- Da li je vlada uspostavila način da informira građane o strategijama održivog razvoja i njihovom napretku?
- Da li je vlada razvila bilo kakav sistem za praćenje i koordinaciju aktivnosti nevladinih organizacija koje se bave pitanjima životne sredine?

2.10. Iako bi moglo biti teško izvršiti reviziju vladine strategije u odnosu na bilo koje čvrste revizorske kriterije, možda bi bilo moguće ispitati uspjeh s kojim vladina tijela integiraju pristup održivog razvoja u svoje svakodnevno donošenje odluka. Radeći zajedno sa vladinim tijelima i gledajući poređenja na međunarodnoj sceni i drugim velikim organizacijama, VRI može pomoći donosiocima strateških odluka unutar vlade da utvrde i šire primjere najbolje prakse.

Slika 6: Izvještavanje o potrošnji na okoliš u Norveškoj

Norveška vlada je 1989. godine predstavila norveškom parlamentu izvještaj o ukupnoj politici zaštite okoliša i rashodima. Ured glavnog revizora Norveške istražio je ovaj račun za 1997. i 1998. Sažetak grantova koji se odnose na politiku zaštite okoliša je koristan alat. Međutim, važno je imati sistem koji može osigurati tačan izračun ukupne državne potrošnje na mjere zaštite okoliša. Revizija je pokazala da brojke grantova nisu izračunate na dosljedan način u svim ministarstvima koja su istražena. Revizija je također otkrila da je vlada imala poteškoća u klasifikaciji mjera zaštite životne sredine prema „kategorijama rezultata“ koje koristi Ministarstvo životne sredine. Ovo se dogodilo uglavnom zato što mjera može služiti različitim ekološkim svrhama (i stoga istovremeno odgovara nekoliko „kategorija rezultata“). Vlada je morala da poboljša svoje procedure u izradi novog „Profila životne sredine i stanja životne sredine nacije“.

CILJEVI I INDIKATORI ODRŽIVOG RAZVOJA

Mjerenje učinka i napretka bit će ključna oblast revizije

2.11. Dobra strategija održivog razvoja će vjerovatno uključiti ili će biti praćena skupom ciljeva za ono što treba postići i indikatorima koji mjere napredak ka ostvarenju tih ciljeva (vidi primjer na slici 7). [Napomena: ovdje koristimo riječ 'indikator' da označimo i mjere učinka i indikatore¹]. U nekim slučajevima, ciljevi mogu težiti sprovođenju obveza koje su preuzele nacionalne vlade kao potpisnice međunarodnih ugovora. Pokazatelji su često vitalna karika koja osigurava da se vlade smatraju odgovornim za svoj učinak u odnosu na svoje ciljeve održivog razvoja. Stoga je vjerojatno da će ciljevi i indikator biti važna oblast za kontrolu VRI.

Slika 7: Razvoj indikatora u Ujedinjenom Kraljevstvu

Vlada Ujedinjenog Kraljevstva je 1999. godine revidirala nacionalne indikatore održivog razvoja nakon konsultacija sa zainteresiranim stranama i daljih istraživanja. „Glavni“ indikatori su uspostavljeni kako bi vladi dali visok nivo pregleda napretka i pojednostavili poruku za javnost. Ti vodeći indikatori su:

- Ukupna privredna proizvodnja (BDP);
- Ulaganje u javnu, poslovnu i privatnu imovinu;
- Udio radno sposobnih ljudi koji rade;
- Kvalifikacije sa 19 godina;
- Očekivane godine zdravog života;
- Domove za koje se ocijeni da su nepodobni za život;
- Nivo kriminala;
- Emisije gasova staklene bašte;
- Dani kada je zagađenje zraka umjereno ili visoko;

¹ Mjere se odnose na direktne mjere stvari koja se proučava — na primjer, broj zasađenih stabala. Nasuprot tome, indikatori su indirektno mjere stvari koja se proučava ili izvještava, na primjer, koncentracija štetnih plinova kao mjera kvaliteta zraka. U oblasti životne sredine mnoge stvari se ne mogu mjeriti direktno, već se moraju mjeriti indirektno, pa stoga ovdje koristimo termin „indikator“.

- Drumski saobraćaj;
- Rijeke dobrog ili pristojnog kvaliteta;
- Populacije divljih ptica;
- Nove kuće izgrađene na prethodno razvijen zemljištu; i
- Proizvodnja i upravljanje otpadom.

Napredak u odnosu na te indikatore se izvještava godišnje. Prva procjena u odnosu na nove glavne indikatore objavljena je u decembru 1999. i identificirala je povećanje dužine putovanja i otpada iz domaćinstva, povećanje nivoa nasilnog kriminala i gubitak vrsta i staništa kao potencijalna područja za zabrinutost.

Ovi glavni indikatori su podržani sveobuhvatnim skupom od oko 150 detaljnih indikatora grupiranih u porodice. Na primjer, dok voda ima glavni indikator „rijeke dobrog ili pristojnog kvaliteta“, postoji i skup povezanih indikatora koji pokrivaju nutrijente u vodi, potražnju i dostupnost vode, pristupačnost vode, curenje vode, količinu korištenja vode i lokacije na koje utječe ekstrakcija vode.

Obim revizije ciljeva i indikatora održivog razvoja

2.12. Ciljevi i indikatori omogućavaju VRI da revidiraju tri široka područja:

- revizija ciljeva, da se vidi da li su realni i da li su zasnovani na pravilnom razumijevanju i dokazima o tome šta treba učiniti,
- revizija indikatora, da se vidi da li su relevantni i pouzdani, ili
- revizija napretka otkrivenog uspoređivanjem indikatora sa njihovim povezanim ciljevima.

Prije nego što se upuste u reviziju ciljeva i indikatora, VRI će morati osigurati da imaju dovoljno stručnosti na raspolaganju kako bi im omogućile da odgovore na revizijska pitanja koja žele postaviti. U razmatranju relevantnosti i pouzdanosti svih korišćenih ciljeva i indikatora, VRI će morati da razvije i koristi odgovarajuće kriterije revizije.

Ciljevi održivog razvoja mogu biti predmet revizije

2.13. Ciljevi ne moraju biti postavljeni za svaki indikator, vjerovatno je bolje da se kreatori politike fokusiraju na mali broj ključnih ciljeva i da traže poželjne trendove među indikatorima bez ciljeva. Ciljevi mogu biti zasnovani na utvrđenoj nauci i dobro shvaćenim procesima. To bi se moglo koristiti za postavljanje održive referentne vrijednosti, na primjer, nivo ribljeg fonda koji se može

održavati. Vjerovatnije je, međutim, da ciljevi predstavljaju međunarodni sporazum ili kompromis koji ne predstavlja ništa više od težnje ili poželjnog smjera promjene. Mogu se postaviti ciljevi za krajnje stanje ili željeni ishod, na primjer čist zrak, ili osnovni uzrok ili aktivnost, kao što je smanjenje upotrebe automobila ili obim korektivnih mjera, na primjer, broj krivičnih gonjenja zagađivača ili kilometre rijeke koji podliježu propisima o čistoj vodi. Ne postoje utvrđeni kriteriji za procjenu ciljeva održivog razvoja koje postavlja vlada. Međutim, na osnovu rada VRI Ujedinjenog Kraljevstva, postoje neka osnovna pitanja koja bi mogla biti revidirana.

Pitanja revizije: ciljevi održivog razvoja

VRI bi mogle pogledati da li ciljevi:

- pokrivaju ključne oblasti;
- odražavaju međunarodne obaveze;
- direktno su povezani sa ciljevima i indikatorima koje je razvila vlada;
- zasnivaju se na jasnom obrazloženju, na primjer, na dobrom naučnom razumijevanju osnovnih problema i njihovih uzroka;
- zasnivaju se na zvučnom mjerenju postojeće osnovne linije, gdje se ona koristi; na primjer, smanjiti emisije ugljičnog dioksida za 3 posto u odnosu na nivo iz 1998. godine;
- vremenski su ograničeni, sa prekretnicama za te ciljeve koji se protežu daleko u budućnost;
- zasnivaju se na planu mjerenja, utvrđenom kada je cilj postavljen, koji precizira kako će se mjeriti napredak, koliko često će se mjeriti i ko će izvršiti mjerenje;
- su mjerljive u granicama neizvjesnosti koje nameću podaci, na primjer, VRI mogu očekivati da se margine greške objave zajedno sa izvještajima o stvarnom učinku;
- na odgovarajući način komuniciraju sa ključnim akterima;
- su usklađeni sa odgovarajućim akcionim planovima i resursima;
- izvještavaju se zajedno sa učinkom u odnosu na druge indikatore i ciljeve kako bi se građanima omogućilo da presude učinak na dovoljno širokoj osnovi.

Revizija indikatora bi mogla biti isplativa

2.14. Kada se razmatraju indikatori održivog razvoja, može se koristiti veći dio standardnog razmišljanja koje su VRI već primijenile na mjerenje učinka, ali će se morati uzeti u obzir dodatna pitanja. Za mnoge prirodne sisteme, na primjer, mjerenje napretka možda nije

trivijalan zadatak. Ilustracije radi, na mjerenje zagađivača u atmosferi radikalno će utjecati gdje se mjerenja vrše, preovlađujući vremenski uslovi i koliko je pouzdana mjerna oprema. Jasno je da, ako želimo da se napredak prati na dosljedan način, morat će se dosta razmišljati o najboljem načinu praćenja napretka. U drugim slučajevima, proučavani fenomen može biti podložan sporoj stopi promjena i stoga bi izvještavanje u intervalima od pet do deset godina moglo biti prikladno. Kada razmatraju pouzdanost mjera mjerenja i izvještavanja koje koriste vlade, VRI će morati biti svjesne tih praktičnih pitanja.

2.15. Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) objavila je korisnu listu poželjnih karakteristika za indikatore održivog razvoja, koje VRI mogu uzeti u obzir kada promatraju nacionalne indikatore.

Slika 8: Smjernice OECD-a o indikatorima održivog razvoja

Pitanja revizije: indikatori održivog razvoja

VRI bi mogle posmatrati da li indikatori:

- imaju relevantnost za politiku, što znači da moraju:
  - biti lake za tumačenje;
  - prikazati trendove tokom vremena;
  - odgovori na promjene pokretačkih snaga; i
  - imaju granične ili referentne vrijednosti prema kojima se može mjeriti napredak.
- su analitički zdravi, na primjer zasnovani na jasnom razumijevanju cilja održivog razvoja;
- su mjerljivi, odnosno, bez obzira koliko je teorijska konstrukcija privlačna, ako se indikator ne može mjeriti po razumnoj cijeni, nije koristan.

VRI bi također mogle pogledati napredak koji su otkrili ciljevi i indikatori

2.16. Konačno, ako se pronađu ciljevi i povezani indikatori ili se smatra da su isti tehnički ispravni, VRI može pregledati napredak na koji ukazuju.

- Ako je rok za ostvarenje cilja već prošao, revizija može jednostavno komentirati da li je cilj postignut. Revizijska pažnja se tada može preusmjeriti na objašnjenje zašto je cilj postignut ili nije postignut, ili cijenu i efikasnost politika koje se koriste za postizanje cilja, ili bilo koje neželjene posljedice tih politika.

- Ako je rok još daleko, onda bi se revizija trebala fokusirati na to da li je vjerojatno da će cilj biti ispunjen. Ovo je teži koncept za primjenu, jer najnovija pozicija ili čak trenutni trend možda neće biti pokazatelj šta bi se moglo postići u vremenu preostalom prije roka. Može biti da instrumenti politike još nisu imali uticaja na ovaj dugoročni trend, ili mogu postojati drugi osnovni trendovi koji će utjecati na ishod. VRI će stoga možda morati ograničiti svoje mišljenje o tome da li će cilj biti postignut ako se trenutni trendovi nastave, što je sigurnija revizijska tvrdnja. Kao i do sada, VRI također može sagledati razloge za napredak ili nedostatak istog, uspjeh politika čija je namjera da ostvare cilj, sve neželjene posljedice, kao i sagledavanje onoga što preostaje da se uradi, kako bi se postigao cilj.

SISTEMI UPRAVLJANJA ZAŠTITOM OKOLIŠA I STAKLENA BAŠTA

2.17. Osim osmišljavanja nacionalnih strategija za promicanje održivog razvoja u široj ekonomiji, vladine institucije također mogu pomoći ograničavanjem utjecaja vlastitih aktivnosti na okoliš. Održavanje staklene bašte od strane centralne i lokalne vlade obično se fokusira na smanjenje upotrebe energije i vode i razvoj sistema za recikliranje i upravljanje otpadom kako bi se smanjio uticaj na životnu sredinu. Usvajanjem ekološkog pristupa poslovanju, vlade mogu doprinijeti cilju očuvanja neobnovljivih resursa i smanjenju tekućih troškova.

Sistem upravljanja životnom sredinom može pomoći organizacijama da sprovede svoje ekološke odgovornosti na isplativ način

2.18. Održavanje ekološkog pristupa poslovanju, bilo od strane vlade ili privatnog sektora, može uključivati usvajanje 'sistema upravljanja životnom sredinom'. To su upravljački okviri i povezani procesi dizajnirani da osiguraju da se pitanja životne sredine i održivog razvoja odražavaju u svakodnevnom donošenju odluka.

2.19. Postoji međunarodno priznanje da postizanje održivog razvoja zavisi od integriranja brige za životnu sredinu u upravljanje na nivou preduzeća, projekta i lokacije. Razvoj serije ISO 14000 od strane Međunarodne organizacije za standarde omogućava vladama i njihovim agencijama da usredsrede napore zaštite životne sredine prateći međunarodno prihvaćene kriterije. Cilj serije ISO 14000 je da promoviše zajednički pristup upravljanju životnom sredinom i poboljša sposobnost organizacija da postignu i mjere poboljšanja ekoloških performansi. Standardi se primjenjuju na sve vrste organizacija i osmišljeni su tako da uključuju različite geografske, kulturne i društvene uslove. Unutar serije ISO 14000, ISO 14001 daje standarde za sistem upravljanja okolišem, čiji su ključni elementi:

- Politika životne sredine i zahtjev da se ta politika prati kroz uže i šire ciljeve;

- Analiza ekoloških aspekata nabavke, procesa, proizvoda i usluga organizacije;
- Provjera i korektivne mjere uključujući praćenje, mjerenje i evidentiranje aktivnosti koje mogu imati značajan uticaj na životnu sredinu;
- Pregled sistema upravljanja životnom sredinom od strane najvišeg menadžmenta organizacije, kako bi se osigurala njegova stalna prikladnost, adekvatnost i efektivnost; i
- Koncept stalnog poboljšanja.

Slika 9: Sistemi upravljanja zaštitom životne sredine u državnim preduzećima

Austrijska VRI pokušava da promoviše sisteme upravljanja životnom sredinom u državnim preduzećima koji su u skladu ili sa međunarodnim standardima kao što je ISO 14001 ili sa shemom ekološkog upravljanja i revizije Evropske unije, EMAS. U svojim izvještajima, VRI ukazuje ne samo na ekološke prednosti implementacije ovakvih sistema, već i na ekonomske prednosti i pozitivan utjecaj na motivaciju osoblja. Austrijska VRI također promoviše srodne tehnike kao što su „Integrirano planiranje resursa“ i „Planiranje najnižih troškova“ u sektoru snabdijevanja energijom.

Pod nadzorom Odeljenja za životnu sredinu, u Iranu su mnoge kompanije u državnom vlasništvu dobile ISO 14001 akreditaciju.

2.20. Pored serije ISO 14000, koja je međunarodni standard, postoje regionalni i nacionalni standardi za sisteme upravljanja životnom sredinom, kao što su shema ekološkog upravljanja i revizije Evropske unije i sheme Kanadskog udruženja za standarde.

Slika 10: Upravljanje životnom sredinom u Južnoj Africi

Južnoafrička vlada je svoju cjelokupnu politiku formulirala u Bijeloj knjizi o upravljanju okolišem u Južnoj Africi, što je dovelo do odobrenja Nacionalnog zakona o upravljanju okolišem iz 1998. (NEMA). Zakon zahtijeva od glavnih aktera da podnose planove upravljanja okolišem i da godišnje izvještavaju o upravljanju okolišem. Zakon zahtijeva da naglasak bude na upravljanju ravnotežom između smanjenja siromaštva i održivog razvoja.

OBIM REVIZIJE SISTEMA UPRAVLJANJA ŽIVOTNOM SREDINOM

VRI bi mogla razmotriti preuzimanje i primjenu sistema upravljanja okolišem

2.21. Sistem upravljanja životnom sredinom je ciklički proces planiranja, implementacije, provjere, pregleda i kontinuiranog poboljšanja. Kao takav, fokus revizije VRI će biti na procesu, a ne na ishodu. Vrsta pitanja kojima bi VRI mogla da se pozabave uključuju stopu kojom vladina odjeljenja usvajaju sistem upravljanja životnom sredinom, da li su sheme pravilno primijenjene i koje lekcije proizlaze iz revizije sistema koji su trenutno na snazi.

Pitanja revizije: sistemi upravljanja okolišem

- U kojoj mjeri se koriste sistemi upravljanja okolišem?
- Da li su ti sistemi upravljanja akreditovani prema međunarodno priznatim standardima, na primjer, ISO 14000 ili EMAS?
- Koliko su sistemi dobro primijenjeni?
- Šta revizije tih sistema upravljanja zaštitom životne sredine otkrivaju o stepenu do kojeg su pitanja životne sredine integrisana u planiranje odjeljenja?
- Da li sistemi upravljanja zaštitom životne sredine rješavaju sva pitanja koja se odnose na utvrđene probleme životne sredine?

ODGOVORNOST I IZVJEŠTAVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ

VRI mogu razmotriti i kvalitet izvještavanja i odgovornost za napredak

2.22. Aranžmani koje vlada koristi za izvještavanje o učinku treba da jasno ukazuju na stepen do kojeg su ciljevi ispunjeni. U idealnom slučaju, mjerenja učinka bi se trebala spojiti i izvesti na 2.22. Aranžmani koje vlada koristi za izvještavanje o učinku treba da jasno ukazuju na stepen do kojeg su ciljevi ispunjeni. U idealnom slučaju, mjerenja učinka bi trebalo da se objedinjuju i izvještavaju u redovitim intervalima, kako bi se čitatelju omogućilo da razumije kompromise koji se prave između različitih ciljeva.

2.23. Oslanjajući se na svoje iskustvo u reviziji finansijskih informacija, VRI bi mogle imati važnu ulogu u podsticanju boljih standarda izvještavanja. Pitanja koja će vjerojatno biti relevantna za održivi razvoj mogu, na primjer, uključivati:

- potrebu za većom konzistentnošću u načinu na koji se izvještava o učinku iz jednog vremenskog perioda u drugi;
- potrebu da se prijave odstupanja u odnosu na očekivani učinak i sva ograničenja povezana sa informacijama koje treba objasniti; i
- potrebu za posebno važnim pitanjima na koja treba skrenuti pažnju zakonodavnoj vlasti.

Pitanja revizije: odgovornost i izvještavanje

- Da li se rezultati izvještavaju na blagovremen, tačan, razumljiv i relevantan način?
- Postoji li osoba ili ured koja je jasno odgovoran za rezultate?
- Šta recenzije pokazuju o napretku koji je postignut ka državnim ciljevima?
- Da li se postupa na osnovu zaključaka, preporuka i naučenih lekcija?
- Da li su bilo kakvi nedostaci u postignućima ili napretku jasno objašnjeni i opravdani?

Računovodstvo prirodnih resursa i ovdje ima svoje mjesto

2.24. Drugi važan element u lancu odgovornosti u budućnosti je vjerojatno da računovodstvo prikuplja podatke koji se odnose na prirodne resurse (organizirane u smislu zaliha i tokova) u okviru računovodstvenog okvira. Često se unose kao dodatak državnim računima. Uopćeno govoreći, računovodstvo prirodnih resursa može se promatrati kao važno sredstvo za demonstriranje veza i kompromisa između životne sredine i privrede.

Slika 11: Južnoafrička VRI uključena u izradu računa o prirodnim resursima

Južnoafrička VRI je predstavljena u radnoj grupi koja razvija Državne račune za resurse (NRA) za Južnu Afriku, koja trenutno osmišljava metodologije za sastavljanje takvog računa za vodu. Namjena je da se, nakon što se sastavi, taj račun unese u nekoliko strategija i inicijativa održivog razvoja.

Neke VRI mogu imati nadležnost za reviziju računa prirodnih resursa

2.25. Sada postoji široka međunarodna podrška za koncept računovodstva prirodnih resursa. Među uključenim međunarodnim organizacijama su Ujedinjene nacije, Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) i Svjetska banka. Radna grupa INTOSAI za reviziju životne sredine je izradila dokument o računovodstvu prirodnih resursa i njegovoj važnosti za VRI. Neke VRI mogu imati mandat da vrše reviziju ovih računa ili da komentarišu na njih.

ZAKLJUČAK

2.26. U ovom dijelu smo vidjeli da održivi razvoj može biti prisutan na državnom ili regionalnom nivou na mnogo načina koji pružaju prostor za VRI da obavlja koristan posao. Taj obim će uglavnom biti određen stepenom u kojem je vlada usvojila principe i prakse održivog razvoja. Tamo gdje vlada ima strategiju zajedno sa mjerama učinka i sistemima za postizanje tog učinka, posao VRI je olakšan. U nedostatku takvih okvira, VRI će se možda morati ograničiti na revizije pojedinačnih programa, koje su obrađene u sljedećem dijelu ovog vodiča.

3

ODRŽIVI RAZVOJ NA NIVOU PROGRAMA

U ovom dijelu razmatramo kako VRI mogu ispitati održivi razvoj na nivou programa

3.1 U drugom dijelu smo ispitali strateški okvir koji vlade mogu razviti u potrazi za održivim razvojem i mogućnosti koje to pruža za kontrolu od strane VRI-ja. U ovom dijelu razmatramo kako VRI mogu ispitati način na koji se održivi razvoj odražava u pojedinačnim politikama ili programima rashoda.

PROGRAMI I ODRŽIVI RAZVOJ

Održivi razvoj utječe na mnoge programe

3.2 Da bi bile efikasne, strategije održivog razvoja moraju se pratiti kroz uže i šire ciljeve postavljene za pojedinačne programe. Na primjer, obaveza za smanjenjem nivoa ugljičnog dioksida u atmosferi mogla bi se odraziti na:

- ograničenja za emisije iz teške industrije;
- strožiju regulaciju i ispitivanje emisije izduvnih gasova automobila;
- mjere poduzete za obeshrabrivanje korištenja automobila; i,
- moguće, čitav niz drugih politika.

Kao što je prikazano u drugom dijelu, postoje mnoge oblasti politike i mnogi pojedinačni programi na koje utječu koncepti i brige održivog razvoja.

Slika 12: Upravljanje šumama u Peruu

VRI Perua je 1998. godine izvršila reviziju upravljanja životnom sredinom projekta upravljanja šumama u Nacionalnoj šumi Alexander von Humbolt.

Cilj je bio provjeriti da li je šuma zaštićena od poljoprivredne eksploatacije, da se poštuje pristup javnosti i da je sječa u skladu sa sporazumom Međunarodne konvencije o tropskim šumama o održivim šumarskim aktivnostima. Revizija je otkrila niz ozbiljnih poteškoća s projektom, uključujući:

- Neadekvatnu kontrolu vađenja drveta – projektu su nedostajali neophodni ljudski i logistički resursi za održavanje efektivne kontrole šumskih resursa.
- Iako su projektni zadaci o uticaju na životnu sredinu unaprijed utvrđeni, veći dio programa očuvanja životne sredine zapravo nije sproveden.
- Četrdeset posto zemljišta dodijeljenog projektu držali su domoroci koji nisu podržavali ciljeve projekta.
- Postojali su neadekvatni kriteriji za ocjenu efikasnosti i kontrole šumarskih projekata.
- Postojala je slaba finansijska kontrola u vezi sa prodajom drveta.

U nekim programima održivi razvoj je veliki problem

3.3 Programi u kojima će kompromis između ekonomskih, ekoloških i društvenih ciljeva vjerojatno biti najuočljiviji i najakutniji uključuju, na primjer, izgradnju puteva, ribolov, proizvodnju drveta, poljoprivredne subvencije i proizvodnju električne energije. U tim sektorima, različiti ciljevi mogu raditi jedan protiv drugog. Međutim, u drugim programima, na primjer, mjerama za poboljšanje energetske efikasnosti, ekonomski, ekološki i socijalni ciljevi mogu se poklapati i pojačati pritisak za promjenu.

Postoje različiti načini na koje se ekološka zabrinutost može uskladiti sa ekonomskim ili društvenim ciljevima.

3.4 Za neke programe, kompromis između ekonomskih, ekoloških i društvenih ciljeva će već biti implicitan u užim i širim ciljevima koje je postavila vlada. U tim slučajevima, vlade će donijeti odluku o tome koje kompromise treba napraviti. Na primjer:

- Emisije iz automobila — ciljevi koje je postavila vlada za proizvođače će odražavati politički sud o tome šta je potrebno da bi se ispunili ekološki ciljevi, u ravnoteži sa ekonomskim troškovima za

industriju i korisnike automobila, i društvenim utjecajem povećanih troškova putovanja na zajednice.

- Ribolovne kvote — postavljene kvote će odražavati prosudbe političara o nivou ribolova koji bi mogao biti dugoročno održiv, uzimajući u obzir ekonomski i društveni utjecaj na lokalne ribarske zajednice i naučne savjete o održivosti postojećih zaliha.

Slika 13: Konfliktne ciljevi održivog razvoja u Sjedinjenim Državama

U Sjedinjenim Državama kontrola zagađenja je uglavnom bila usmjerena na kontrolu ispuštanja iz cijevi objekata i drugih jednosmjernih izvora. Kao rezultat tih napora, najveći udio preostalih problema s kvalitetom vode može se pripisati oticanju iz više difuznih, „netačkastih“ izvora sa farmi i pašnjaka.

Međutim, rješavanje tih izvora zagađenja moglo bi zahtijevati nametanje značajnih regulatornih troškova grupama od kojih do sada nije bilo zahtijevano da kontrolišu svoje zagađenje. Ovo bi nametnulo značajne društvene i ekonomske utjecaje i pokrenulo pitanja pravičnosti.

Da bi se stvari dodatno zakomplikovale, GAO-ov izvještaj iz marta 2000. „Kvalitet vode: ključne EPA i državne odluke ograničene nedosljednim i nepotpunim podacima“ doveo je u pitanje korisnost velikog dijela podataka potrebnih za donošenje regulatornih odluka u vezi sa ovim vrstama zagađivača.

3.5 Za druge programe, presude mogu rutinski donositi službenici, na primjer:

- Inspekcijski režimi za regulisanje industrijskog zagađenja mogu zahtijevati od inspektora da uravnoteže uticaj emisija na životnu sredinu u odnosu na
- sposobnost industrije da plati za postavljanje mjera za smanjenje zagađenja.
- Kapitalni projekti, kao što je izgradnja puteva, često imaju značajne ekonomske, ekološke i društvene utjecaje koje je potrebno pažljivo odvagati. Službenici mogu biti odgovorni da osiguraju da se svi relevantni utjecaji na odgovarajući način procjene i uzmu u obzir prilikom donošenja odluke.

U donošenju takvih presuda i kompromisa, službenici mogu koristiti više ili manje sofisticirane tehnike kako bi odmjerili jedan aspekt u odnosu na drugi. Oni su detaljnije opisani u daljem tekstu, na slici 18.

MOGUĆNOSTI ZA REVIZIJU NA NIVOU PROGRAMA

Opseg za programe revizije je ogroman; ovaj rad se fokusira na neka ključna pitanja za revizora

3.6 Opseg revizije programa je ogroman. U okviru ovog rada nije moguće navesti sve opcije; Slika 2 prikazuje širok spektar programa koji se mogu promatrati iz perspektive održivog razvoja. Međutim, moguće je navesti neka od pitanja koja bi se mogla uzeti u obzir pri odabiru, određivanju djelokruga i osmišljavanju revizija koje uključuju pitanja održivog razvoja.

ODABIR TEMA ZA REVIZIJU

3.7 Odabir revizija koje će se preduzeti zavisice od pristupa koji je usvojila VRI da izabere svoj širi program revizije. U većini slučajeva, revizije usmjerene na održivi razvoj morat će se nadmetati s idejama o drugim temama za mjesto u programu i prioritetima VRI. Tema studije će stoga morati biti podložna reviziji, da nudi dodatnu vrijednost, da se bavi materijalnim pitanjima i da bude sposobna da se završi na vrijeme, u okviru raspoloživih resursa.

3.8 Važnost teme će vjerovatno odražavati ne samo novčanu vrijednost, već i važnost utjecaja programa. Na primjer, politika suzbijanja zagađenja će vjerovatno uključiti različite vrste instrumenata politike, kao što su ekonomski podsticaji, inicijative za istraživanje i obuku, javne obrazovne kampanje i regulatorne organizacije osnovane da licenciraju i drže pod kontrolom kompanije, te da krivično gone prestupnike. Možda u to nije uključeno mnogo javnog novca, ali utjecaj politike, ili neuspjeh politike, može biti ogroman.

3.9 Za neke revizije može biti potrebno utvrditi one organizacije koje su ključne za očuvanje i održivo korištenje resursa, kako bi se odredile prioritetne oblasti za reviziju. VRI Perua je to uradila, u svojim revizijama sa fokusom na prirodne resurse, tako što je osmislila matricu funkcija i aktivnosti svih državnih kompanija uključenih u nekoj oblasti i koristila to za odabir institucija koje će zahtijevati detaljniju evaluaciju.

VRI će morati da bude selektivna i da se fokusira na ključne programe

3.10 Pristup koji su usvojile VRI ne mora se razlikovati od procesa koje VRI obično koriste za odabir tema za reviziju učinka. Međutim, prilikom utvrđivanja tema, VRI bi možda željele sagledati veze između pojedinačnih programa i ukupne vladine strategije. Tipična pitanja koja treba postaviti su prikazana u nastavku. Ova pitanja nisu nužno namijenjena da formiraju osnovu za reviziju, ali

moгу pomoći VRI da shvati doprinos koji se očekuje od pojedinačnih politika i programa, i gdje se mogu pronaći potencijalne slabosti.

Odabir programa za reviziju

- Postoji li veza između strateških ciljeva i posebnih politika i programa?
- Da li je jasno od kojih se politika očekuje postizanje strateških ciljeva i ko je odgovoran za njihovo postizanje?
- Da li program ispunjava svoje ciljeve?
- Da li vlada poštuje svoje zakone i da li ispunjava svoje obaveze prema bilo kojim međunarodnim sporazumima koje je potpisala?

Već postoje INTOSAI smjernice o aktivnostima revizije sa ekološkom perspektivom

3.11 INTOSAI Radna grupa za reviziju životne sredine izradila je dokument pod nazivom „Vodič za provođenje revizije aktivnosti sa ekološkom perspektivom“ koji može biti od interesa za VRI koje zahtijevaju dalje smjernice. Veliki dio rada primjenjiv je na širi koncept održivog razvoja.

3.12 U širem smislu, VRI mogu odlučiti da razmatraju teme pod sljedećim naslovima:

- Pitanja održavanja staklene bašte kao što su energetska efikasnost, rutinske nabavke i korištenje vode i drugih prirodnih resursa u javnim tijelima. Vidi sliku 14 za primjer upravljanja komunalnim uslugama.
- Programi zaštite životne sredine, uključujući efikasnost tehnika koje se koriste za uključivanje faktora životne sredine u svakodnevno donošenje odluka, na primjer izgradnja odbrane od poplava, sprovođenje upravljanja rijekama i kontrola zagađenja.
- Programi koji služe širim ekonomskim i društvenim ciljevima, sa ekološkom perspektivom, uključujući programe koji imaju za cilj, na primjer, zaustavljanje lokalnog ekonomskog pada, ponovno korištenje nedovoljno korištenog ili napuštenog zemljišta, ili održavanje lokalnih zajednica. Pogledajte sliku 15 za primjer.

Slika 14: Ministarstvo odbrane Ujedinjenog Kraljevstva – Upravljanje komunalnim preduzećima

Ministarstvo odbrane Ujedinjenog Kraljevstva troši oko 180 miliona funti godišnje na struju, gas, naftu, vodu i kanalizaciju. Državni ured za reviziju je 1997. godine objavio izvještaj u kojem se ispituje obim ušteta kroz bolje upravljanje komunalnim preduzećima.

U izvještaju su identifikovani načini za uštedu energije. Neke su bile jednostavne mjere čije bi implementiranje koštalo malo ili ništa, na primjer, prilagođavanje termostata i edukacija osoblja da budu energetske svjesniji. Neki bi otplatili svoju investiciju u roku od godinu dana (na primjer, postavljanje termostata, tajmera i kontrola). Drugi bi zahtijevali ulaganja, ali bi se moglo očekivati da će rezultirati uštedama u roku od tri godine (na primjer, energetske efikasne rasvjete).

Slika 15: Melioracija u Ujedinjenom Kraljevstvu

Do aprila 1999. godine, vladina agencija Ujedinjenog Kraljevstva poznata kao “English Partnerships” bila je odgovorna za vraćanje napuštenog, praznog i nedovoljno korištenog zemljišta i zgrada u upotrebu. Glavna aktivnost Agencije bila je da obezbijedi finansijska sredstva za podršku projektima fizičke regeneracije, radeći u partnerstvu sa drugim organizacijama javnog i privatnog sektora. Kao takva, od Agencije se očekivalo da igra važnu ulogu u pomaganju u postizanju održive ekonomske, ekološke i društvene regeneracije u područjima u kojima je to potrebno.

Državni ured za reviziju je 1999. godine objavio izvještaj koji se fokusirao na rad Engleskog partnerstva u pružanju pomoći lokalnoj regeneraciji u šest geografskih područja. Zajedno s terenskim posjetama i analizom podataka, studijski tim je tražio stavove poslovnih i lokalnih partnera Agencije na lokalnom nivou, kako bi se pomoglo u procjeni njene efikasnosti u promoviranju regeneracije.

Izvještaj je identifikovao potrebu da se utvrde jasniji už i širi ciljevi, da se uvede dugoročna procjena djelotvornosti shema regeneracije područja i da se uspostave rigorozniji sistemi za evidentiranje rezultata.

3.13 Pored gore navedenih smjernica, web stranica INTOSAI Radne grupe za reviziju okoliša (www.environmental-auditing.org) uključuje bazu podataka revizijskih izvještaja o velikom broju tema iz oblasti zaštite životne sredine, izvučene od VRI širom svijeta.

ODREĐIVANJE I PROJEKTOVANJE REVIZIJA ODRŽIVOG RAZVOJA

Revizija održivog razvoja postavlja pred revizora određene izazove

3.14 Za većinu programa, VRI će moći pristupiti određivanju obima i dizajnu studija na isti način kao i bilo kojoj drugoj reviziji učinka. Međutim, održivi razvoj također postavlja neke posebne izazove za revizora. Ovaj dio ukazuje na pitanja koja mogu biti od posebne važnosti za revizije u ovoj oblasti. Programi koji doprinose održivom razvoju vjerojatno će uključiti mnoge organizacije koje rade zajedno.

3.15 Vjerovatnije je da će programi koji doprinose ciljevima održivog razvoja zahtijevati koordinirano djelovanje niza tijela javnog i privatnog sektora. Prije nego što odluče o obimu studije, VRI trebaju temeljito razumijevanje međusobnih odnosa. Slika 16 ilustruje, na primjer, niz pitanja koja mogu imati utjecaja na održivo upravljanje riječnim sistemom, a time i raznolikost organizacija i obim zadatka s kojim se VRI može suočiti.

Slika 16: Postizanje održivog razvoja može zahtijevati koordiniranu akciju velikog broja organizacija.

Održivo upravljanje jednim riječnim sistemom zahtijeva da mnoge organizacije rade zajedno na koordiniran način na velikom broju pitanja

3.16 Prilikom odlučivanja o obimu studije, VRI trebaju odlučiti da li će pogledati rad većeg broja ovih organizacija. Takve revizije, ako imaju dobar opseg, vjerojatno će ponuditi mnogo veće mogućnosti za dodavanje vrijednosti. Međutim, VRI moraju razmotriti da li posjeduju vještine i resurse potrebne za takav rad i da li će ostvariti saradnju sa drugim revizorima. U nekim slučajevima, VRI možda želi da usporedi učinak sa drugim zemljama.

Slika 17: Obim studija održivog razvoja

Pri razmatranju studije održivog razvoja, VRI mogu odlučiti da:

- se usmjere na rad jedne organizacije. Na primjer, revizije bi mogle razmotriti pitanja održavanja staklene bašte kao što su energetska efikasnost, rutinske nabavke i korištenje vode i drugih prirodnih resursa u javnim tijelima.

- se usmjere na niz organizacija koje rade preko regionalnih i organizacionih granica. Da bi se to postiglo, VRI će možda morati raditi sa drugim zakonskim revizorima na državnom ili regionalnom nivou, na primjer u reviziji odbrane od poplava, reguliranju kvaliteta vode i kontroli zagađenja.
- usporede učinak i praksu sa iskustvima u drugim zemljama i u privatnom sektoru. VRI mogu nastojati da rade na koordiniranoj ili zajedničkoj reviziji sa drugim VRI. INTOSAI Radna grupa za reviziju životne sredine izradila je brošuru „Kako VRI mogu sarađivati u reviziji međunarodnih sporazuma o životnoj sredini“, koja pruža smjernice za provođenje zajedničkih ili koordiniranih revizija.

METODOLOŠKI IZAZOV

Na VRI-ju je odluka koliko daleko trebaju gledati u kontekstu kompromisa između ekonomskih, ekoloških i društvenih ciljeva

3.17 Koncept održivog razvoja će vjerojatno predstavljati nove metodološke i analitičke izazove za VRI. Ključna odluka za izradu studije u budućnosti će biti koliko daleko VRI mogu ili treba da gledaju u kontekstu kompromisa između ekonomskih, ekoloških i društvenih ciljeva.

3.18 Za VRI-je koje razmišljaju o takvim revizijama, trebaće razmisliti o slijedećem:

- Da li su veze između ekonomskih, ekoloških i društvenih pitanja podložne analizi.
- Da li postoji vjerovatnoća da će se VRI naći u poziciji preispitivanja vrijednosti ciljeva politike— što možda nije u okviru njenog mandata.
- Da li posjeduje stručnost i iskustvo da se pozabavi studijom šireg obima.

U nekim predmetnim oblastima možda neće biti moguće sagledati veze, a metodologija može biti složena.

3.19 VRI će možda trebati izbjeći proučavanje pitanja i kompromisa koji se ne mogu lako procijeniti ili analizirati. To bi moglo dovesti do toga da VRI budu uvučene u kontroverznu političku debatu. Složena interakcija ekonomskih, ekoloških i društvenih faktora koja leži u srcu održivog razvoja ne može se lako analizirati, kako bi se VRI omogućilo da u potpunosti istražuje kompromise ili ravnoteže između tri faktora. Za razliku od čisto finansijskih odluka, koje se mogu svesti na analizu troškova i koristi, ne postoji sličan način za procjenu ovih kompromisa. Stoga se u mnogim oblastima vlasti o ovim kompromisima odlučuje na političkoj osnovi. Pored toga, vlada će možda morati koristiti detaljne ili tehničke evaluacije, a procjena također može uključivati

značajan stepen subjektivnosti (vidi sliku 18). VRI može odlučiti da nije prikladno koristiti takve tehničke ili subjektivne prosudbe. Umjesto toga, VRI će možda morati izvršiti reviziju u odnosu na ciljeve i očekivanja koje je vlada odobrila ili u odnosu na ravnotežu koju je nastojala postići.

Slika 18: Analitičke tehnike za pomirenje ekonomskih, ekoloških i društvenih problema

Procjena uticaja na životnu sredinu—način da se procijeni šta će rezultati politike, plana ili akcije imati na životnu sredinu. Budući da se ta procjena radi u najranijoj primjerenj fazi donošenja odluka, to znači da su pitanja životne sredine u rangu sa ekonomskim i društvenim razmatranjima.

Analiza društvenih troškova i koristi—formalizovano poređenje troškova i koristi (diskontiranih na uobičajenu baznu godinu) predloženog projekta. Dok je u teoriji moguće postaviti novčane vrijednosti na ekološke i društvene troškove i koristi povezane sa shemom, u praksi se pokazalo problematičnim izvođenje objektivnih vrednovanja koje će biti široko prihvaćene.

Analiza višestrukih računa—metod za uključivanje društvenih i ekoloških razmatranja u planiranje. To uključuje razmatranje različitih aspekata problema odvojeno i zajedno, umjesto stavljanja jedne novčane vrijednosti na ekonomske, socijalne i ekološke troškove i koristi pitanja.

Troškovi životnog ciklusa—javna tijela mogu koristiti troškove životnog ciklusa da pomognu u donošenju odluka. Obračun troškova životnog ciklusa, kao što mu naziv implicira, pokušava obuhvatiti sve troškove povezane s nabavkom proizvoda, uključujući troškove održavanja i odlaganja. Za neke operacije, na primjer industrijske procese koji uzrokuju značajnu kontaminaciju, troškovi čišćenja mogu značajno utjecati na odluku da se proces nastavi.

Održive referentne vrijednosti—to su naučno utvrđene i općeprihvaćene vrijednosti koje postavljaju apsolutne granice ekološkim, ekonomskim i društvenim ishodima, na primjer, nivo crpljenja vode koji je održiv (tj. koji osigurava kontinuitet snabdijevanja i kvalitete).

Najbolja dostupna tehnika koja ne uključuje prevelike troškove (BATNEEC)—ovaj termin nastoji da definiše fizički proces ili tehniku (obično industrijsku) koja najviše ograničava emisije zagađivača na jedan medij (zrak, voda, tlo) bez prevelikih troškova. Njegova upotreba može biti upisana u propise i korištena od strane zvaničnika za donošenje odluka koje uključuju, na primer, kompromise između ekonomskih i ekoloških troškova u reguliranju zagađenja iz industrije.

Najbolja praktična opcija zaštite okoliša—proces u kojem je najmanje štetna ili najkorisnija opcija za okoliš identificirana iz niza mogućih radnji, uzimajući u obzir ispuštanje zagađivača u više od jednog medija i BATNEEC-e za svaki (zrak, voda, tlo).

Ali, u drugim oblastima, gledanje na povezanost može pružiti nove uvide.

3.20 Međutim, pod uslovom da se ti uslovi imaju na umu, mogu postojati slučajevi kada će ispitivanje tih kompromisa biti od ključnog značaja za dodatnu vrijednost koja se može izvesti iz studije. Na primjer, ispitivanje tema kao što su regulacija zagađenja, zaštita ribarstva i upravljanje šumama potencijalno otvaraju važna pitanja za održivi razvoj koja bi mogla biti podložna analizi. U proučavanju sječe drveta može biti moguće modelirati utjecaj različitih strategija sječe na sljedeće:

- ravnoteža vrste drveća i biodiverziteta;
- udio zemljišta u ugaru; i
- uticaj na vjerovatne tokove prihoda, a time i na zapošljavanje.

Slika 19: Zagađenje zraka u sjeveroistočnoj Evropi

1999. godine, kao priznanje međuzavisnosti nacionalnih programa za prevenciju zagađenja zraka, nacionalni revizorski uredi Češke, Litvanije i Poljske pokrenuli su paralelne revizije.

Cilj revizija bio je da se utvrdi da li nacionalne vlade sprovode različite bilateralne sporazume i međunarodne konvencije koje su potpisale. Revizije su bile fokusirane na način na koji se sredstva za zaštitu životne sredine i drugi oblici pomoći koriste za sprovođenje programa za sprječavanje zagađenja zraka. Dalji cilj je bila revizija pravilnosti obračuna i izvršenja kazni za prekoračenje dozvoljenih emisija. Zajedničke izjave o rezultatima revizija sastavljene su 2000. godine.

3.21 Primjena šire perspektive održivog razvoja na temu ne podrazumijeva nužno da VRI treba da ispita u okviru jedne studije sve veze između društvenih, ekonomskih i ekoloških pitanja. Studija takve širine će vjerovatno biti izvan analitičkih kapaciteta i resursa većine VRI. Za skoro sve VRI, revizije ove vrste će vjerovatno predstavljati velike analitičke i metodološke izazove. Međutim, neke VRI bi mogle uključiti ekološki naklon u studiju koja je uglavnom fokusirana na

ekonomska pitanja ili obrnuto, ili se eventualno može dodati socijalna dimenzija. Rezultat mogu biti zaokruženi izvještaji koji dodaju dublji uvid u stanje.

Slika 20: Kompromisi održivog razvoja u Južnoj Africi

Južnoafrička VRI sprovodi ekološku reviziju slatkovodnih resursa i vodnih usluga. Ovo je primjer situacije u kojoj su socijalna i ekološka pitanja povezana u zemlji u kojoj mnogi ljudi vodu za svoje domove uzimaju direktno iz okoliša. To je došlo u vrijeme političke debate o integraciji ekoloških i društvenih pitanja, i dovelo je do značajnog otpora reviziji od strane jedne strane u političkoj debati. To je pokazalo kako na reviziju održivog razvoja mogu utjecati pitanja politike, i kako revizija čak može imati utjecaj na pitanja politike, bez direktnog komentiranja političkih odluka.

Slika 21: Revizija životne sredine i nacionalno naslijeđe u Peruu

Peruanska VRI je nedavno izvršila niz revizija koje se bave revizijom životne sredine i nacionalnom baštinom. To uključuje revizije Nacionalnog parka Manu, bazena jezera Titicaca i historijskog svetišta Machu Picchu . Oni primjenjuju koncept održivog razvoja na način koji stvara nove veze između održivog razvoja i kulturnog naslijeđa. Revizija sliva jezera Titicaca povezala je efekte očuvanja i održivog korištenja prirodnih resursa sa dobrima kulturnog naslijeđa koji se odnose na određene peruanske narode.

ZAKLJUČAK

3.22 Postoje mnoge mogućnosti za reviziju programa koji se bave održivim razvojem. Izazovi nastaju zbog složenog načina na koji su društveni, ekonomski i ekološki ciljevi međusobno povezani, kao i zbog raznolikosti organizacija na koje se utiče. Mogu postojati i metodološki izazovi zbog relativne novine i subjektivnosti nekih od uključenih tehnika. Međutim, primjeri dati u ovom dijelu pokazuju da je moguće planirati dobro fokusirane revizije koje mogu sagledati pitanja održivog razvoja. Najvažnija stvar je da VRI ne trebaju planirati reviziju koja pokriva previše pitanja, ili koja zahtjeva metode analize koje je previše teško izvršiti.

4

IZGRADNJA KAPACITETA UNUTAR VRI

U ovom dijelu razmatramo šest koraka koje VRI mogu preduzeti da razviju svoje sposobnosti u ovoj oblasti

4.1 Revizija održivog razvoja će vjerovatno predstavljati nove konceptualne i metodološke izazove za VRI. Kao što je objašnjeno u prvom dijelu², mnoge VRI su već izvršile revizije ekoloških programa i kreću u oblasti održivog razvoja. U narednim godinama, izazov bi mogao biti da se više sagledaju pitanja koja prelaze granice organizacije, ili da se više sagledaju veze između ekonomskih, ekoloških i društvenih pitanja. U ovom dijelu razmatramo korake koje VRI mogu poduzeti da razviju svoje sposobnosti u ovoj oblasti.

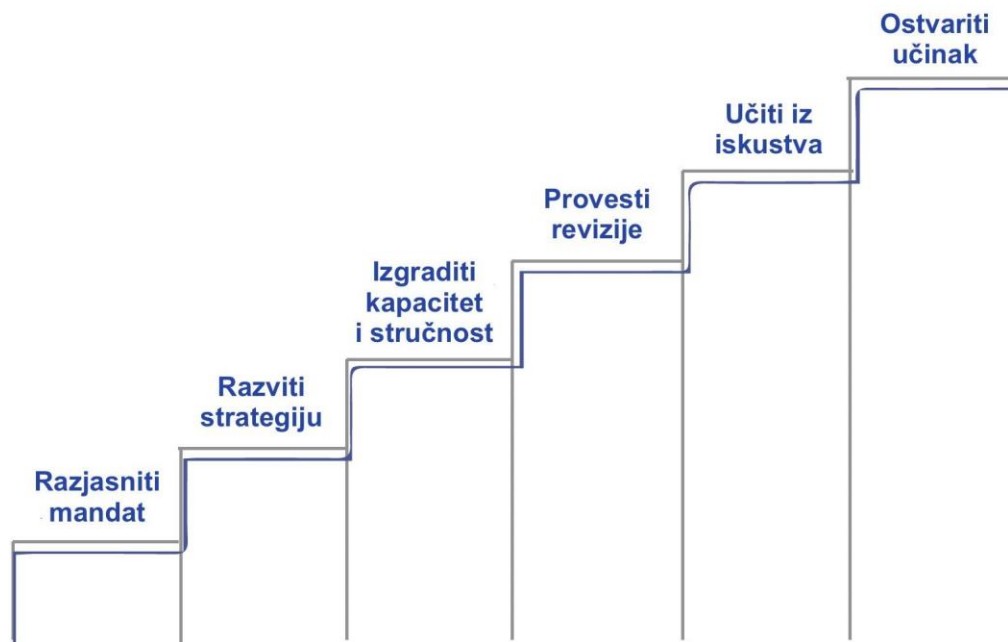
4.2 Slika 22 daje pregled šest koraka koje VRI može preduzeti dok se kreće ka ili proširuje svoje kapacitete za sprovođenje revizija životne sredine i održivog razvoja. Ključna stvar je da VRI mora postići pravi balans. Važno je da VRI zauzme postepen pristup opisan u nastavku. Također je važno započeti i preuzeti revizorske zadatke u svakoj fazi razvoja u ovoj oblasti. Kao sredstvo za razvoj i jačanje dobre prakse, ne postoji zamjena za stvarno iskustvo revizije.

---

² Ovaj dio rada se u velikoj mjeri oslanja na dokumente koje je izradio Kanadski ured glavnog revizora za Generalnu konferenciju revizora Commonwealtha u oktobru 1999. godine.

Slika 22: Ključni koraci za VRI koje sprovode revizije životne sredine i održivog razvoja

VRI trebaju razviti svoje kapacitete za preduzimanje revizija održivog razvoja na postupnoj osnovi.

PRVI KORAK: RAZJASNITI MANDAT

U većini slučajeva, VRI će imati dovoljan mandat da ispitaju većinu aspekata održivog razvoja

4.3 VRI će morati preispitati svoj mandat, kako bi utvrdila da li ima ovlašćenja da sprovodi revizije u oblasti održivog razvoja. U većini slučajeva, VRI sa ovlastima da proučavaju ekonomičnost, efikasnost i efektivnost imaće dovoljan mandat da ispitaju većinu aspekata održivog razvoja.

4.4 Polazna tačka za većinu VRI-ja će biti da razviju jasno razumijevanje održivog razvoja i preispitaju stav vlastite vlade o održivom razvoju, ako isti postoji. Za većinu VRI-ja, ciljevi politike koje je postavila vlada za održivi razvoj će pružiti osnovu za procjenu učinka.

DRUGI KORAK: RAZVOJ STRATEGIJE

Sljedeća faza je razmatranje strateškog odgovora VRI-ja na agendu održivog razvoja

4.5 Sljedeća faza je razmatranje strateškog odgovora VRI-ja na program održivog razvoja. Pitanja koja bi si VRI mogla postaviti uključuju:

- Koji su ciljevi revizije održivog razvoja?
- Koje su ključne oblasti održivog razvoja koje treba podvrgnuti reviziji?
- Koja su pitanja relevantna za revizije održivog razvoja?
- Kakav bi revizijski pristup trebao biti za svako od tih pitanja?
- Da li postoji potreba za organizacijskim promjenama unutar VRI-ja?
- Da li VRI ima odgovarajuću ekspertizu, ili treba razmotriti dovođenje pomoći izvana ili interno razvijanje vlastite ekspertize?
- Koje veze treba izgraditi sa drugim zakonodavnim revizorima?

4.6 Pažnja koja se posvećuje pitanjima održivog razvoja vjerojatno će se u velikoj mjeri razlikovati među VRI-ja. Strategije koje svaka VRI može usvojiti zavisice od nekoliko faktora, uključujući značaj koji se toj temi daje u zakonodavnom tijelu i na nivou vlade; iskustvo VRI-ja; i raspoložive resurse za tu vrstu posla.

Slika 23: Integrirani sistemi upravljanja usjevima u Jordanu

Jordan je iskusio velike probleme sa zagađenjem podzemnih voda i tla pesticidima. Pesticidi su predstavljali opasnost po zdravlje poljoprivrednih radnika i potrošača. Kao odgovor, vlada Jordana je 1998. godine pokrenula projekat za promociju novih načina upravljanja usjevima. Cilj je bio pomoći poljoprivrednicima da smanje svoje troškove, smanje rizike za potrošače i osiguraju da jordanski izvoz hrane ispunjava međunarodne standarde za ostatke pesticida.

Jordanska VRI je otkrila da je program rezultirao značajnim povećanjem broja farmera koji su usvojili nove metode upravljanja svojim usjevima. Kako je korišteno manje pesticida, poljoprivrednici su ostvarili značajne uštede. Ukupni udio jordanske poljoprivredne proizvodnje proizvedene na ovaj način također je naglo porastao.

4.7 VRI mogu odlučiti da kombinuju revizije održivog razvoja u okviru svojih glavnih programa, birajući teme za reviziju izvan uobičajenih vladinih programa. U drugim slučajevima, VRI će možda željeti da izgrade posebne timove sa posebnom stručnošću u ovoj oblasti. U Kanadi, zakonodavna vlast je imenovala Komesara za održivi razvoj i životnu sredinu u okviru Ureda glavnog revizora sa posebnom odgovornošću za izvještavanje kanadskog parlamenta o pitanjima održivog razvoja (Slika 24).

Slika 24: Komesar za životnu sredinu i održivi razvoj, Kanada

U julu 1996. godine, kanadski parlament je uspostavio novu funkciju komesara za životnu sredinu i održivi razvoj.

Po zakonu, komesar je dužan da, u ime glavnog revizora, jednom godišnje izvještava parlament o pitanjima koja se odnose na životnu sredinu i druge aspekte održivog razvoja. Dijelovi relevantnog zakonodavstva prikazani su u Dodatku A. Povjereniku pomaže poseban tim u okviru Ureda glavnog revizora.

TREĆI KORAK: IZGRADITE KAPACITET I STRUČNOST U VRI

VRI će morati usvojiti revizijski pristup koji odgovara njihovoj ukupnoj strategiji i stručnosti, i resursima koji su im na raspolaganju

4.8 VRI će morati usvojiti revizijski pristup koji odgovara njihovoj ukupnoj strategiji i stručnosti i resursima koji su im na raspolaganju. Kao što je prikazano u ovom radu, moguće revizije koje se bave pitanjima održivog razvoja mogu pasti bilo gdje unutar širokog spektra rastuće analitičke i metodološke složenosti (Slika 25).

Slika 25: Program revizija održivog razvoja može uključivati revizije vrlo različite vrste i obima

VRI imaju širok izbor u pogledu prirode predmeta koji se pokriva i obima studije

4.9 Kako VRI postaju sigurnije u rješavanju složenijih pitanja, vjerojatno će se više truda uložiti na ispitivanje koliko su efikasne vladine akcije. U tim slučajevima, VRI će morati ispitati da li su postojeće metodologije koje se koriste za sprovođenje revizije učinka prikladne. Jedan način je dovođenje stručnog osoblja, bilo direktno angažovanjem stručnjaka ili korištenjem vanjskih konsultanata, ovisno o lokalnim okolnostima. Pored toga, VRI će možda trebati revidirati svoj program obuke. Veza sa drugim zakonodavnim revizorima na domaćem i međunarodnom nivou također može pomoći u razvoju kapaciteta VRI-ja za sprovođenje zahtjevnijih revizija održivog razvoja (Slika 26).

Slika 26: Razvojna inicijativa INTOSAI

Misija Razvojne inicijative INTOSAI (IDI) je da pomogne zemljama u razvoju da poboljšaju svoje revizorske kapacitete i riješe nova pitanja revizije kroz obuku, razmjenu informacija i tehničku pomoć.

Kao dio procesa razvoja novog strateškog plana za IDI od 2001. do 2006. godine, Norveška kancelarija glavnog revizora je u decembru 1999. godine sprovedla istraživanje u šest od sedam regiona INTOSAI. 144 VRI su pozvane da ocijene važnost pet oblasti za buduću agendu IDI-ja.

Gotovo svaki region je istakao svoje interesovanje za reviziju životne sredine, kako u svojim ocjenama, tako i u pisanim komentarima u anketi. Veliki broj VRI-ja je dao snažnu podršku IDI-ju da poveća saradnju sa Radnom grupom za reviziju životne sredine, kako bi se rezultati prenijeli na operativni nivo razvijanjem aktivnosti obuke.

4.10 Kanadska VRI je nedavno proširila opseg svog rada, kako bi uključila revizije koje su posebno usmjerene na pomoć javnim tijelima da poboljšaju svoj učinak. VRI je, na primjer, radila na inicijativi za izgradnju kapaciteta u oblasti izvještavanja o ekološkim akcijama i kako to integrirati u donošenje odluka. Postoji projekat pod nazivom „Računovodstvo održivog razvoja“. Jedan od ciljeva tog projekta je razvoj modela za integrirano donošenje odluka koji se mogu kasnije koristiti u reviziji programa posvećenih prakticanju održivog razvoja. Kako bi održala nezavisnost, VRI osigurava da članovi tima uključeni u rad na izgradnji kapaciteta neće naknadno biti uključeni u reviziju rezultata o kojima odjeli izvještavaju parlament.

ČETVRTI KORAK: SPROVOĐENJE REVIZIJA

Revizije pitanja održivog razvoja će zahtijevati uobičajene četiri faze svake revizije - planiranje, rad na terenu, izvještavanje i praćenje

4.11 Standardi koji se primjenjuju na obavljanje revizija u pogledu održivog razvoja ne bi trebalo da se razlikuju od bilo koje druge revizije. Revizije pitanja održivog razvoja će zahtijevati uobičajene četiri faze svake revizije – planiranje, rad na terenu, izvještavanje i praćenje. Osnovni ciljevi – stvaranje razlike, promicanje odgovornosti i korištenje najboljih praksi – ostaju nepromijenjeni.

4.12 Uspješna revizija će se često vrtjeti oko nekih osnovnih pitanja menadžmenta:

- Da li je neko nadležan za rukovođenje?

- Postoji li adekvatno planiranje koje uključuje prekretnice, mjere učinka, ciljeve i očekivane rezultate?
- Da li organizacija ima dovoljno stručnosti pri ruci za izvršavanje odgovornosti za koje je zadužena?
- Koliko dobro različite organizacije rade zajedno?
- Da li je odgovornost jasno definirana? Da li je izvještavanje jasno, relevantno, razumljivo i pravovremeno, te da li uključuje rezultate?
- Postoji li adekvatno mjerenje rezultata u odnosu na uže i šire ciljeve?
- Da li se relevantne informacije koriste za donošenje ispravnih odluka?
- Da li organizacija ima adekvatne aranžmane za procjenu koliko su efikasne njene akcije, i ako da, kakvi su rezultati?

Slika 27: Očuvanje nacionalnih šuma Indonezije

Indonezija je uspostavila niz projekata osmišljenih za očuvanje svojih nacionalnih šuma. Ključni ciljevi tih projekata su očuvanje prirodnih ljepota i zaštita širokog spektra lokalnih biljaka i životinja. Indonezija ima niz područja označenih kao prirodni rezervati, rezervati divljih životinja, nacionalni parkovi i zaštićene šume.

Indonežanska VRI je komentarisala da projekti osmišljeni da podrže ove ciljeve imaju jasne ciljeve koje treba postići i aktivnosti koje treba izvršiti. Planiranje uključuje procjenu troškova i ljudskih i materijalnih resursa. Međutim, prijavljene su prepreke za postizanje ovih ciljeva, uključujući:

- Sukob između vladinih službenika koji rade po nacionalnom zakonu i lokalnog stanovništva koje održava zemljište u skladu sa uobičajenim lokalnim zakonima;
- Nedostatak efektivne kontrole nad sječom drveta;
- Ilegalni izvoz biljaka i životinja u druge zemlje; i
- Uvoz stranih biotehnoloških proizvoda koji uništavaju domaće biljke i životinje.

PETI KORAK: UČITI IZ ISKUSTVA VLASTITOG VRI-ja I OD DRUGIH

Razmjena iskustava sa drugim VRI-jima može pomoći u razmjeni ideja i praćenju razvoja

4.13 Jasno je da uvijek postoji prostor za poboljšanje u takvom polju u razvoju kao što je revizija održivog razvoja. Razmjena iskustava sa drugim VRI-jima može pomoći u razmjeni ideja i kako biti u toku sa najnovijim dešavanjima. Kako bi pomogli proces učenja, u mnogim dijelovima svijeta, članovi INTOSAI-a su osnovali regionalne grupe za reviziju okoliša. Te grupe bi se također mogle baviti pitanjima održivog razvoja. Gdje je to praktično, mogu se pokrenuti zajednički programi obuke, možda na regionalnoj osnovi. Mogle bi se razviti baze podataka koje bi pomogle u identifikaciji i dijeljenju ove specijalizovane ekspertize. Korištenje web stranice Radne grupe (www.environmental-auditing.org) može pomoći VRI-jima u razmjeni informacija.

Slika 28: Regionalne radne grupe za reviziju životne sredine

Jedan od načina učenja iz iskustava drugih VRI-ja je putem regionalnih radnih grupa za reviziju životne sredine. U okviru INTOSAI-a postoji sedam regionalnih organizacija vrhovnih revizijskih institucija (VRI): Afrika (AFROSAI), arapske zemlje (ARABOSAI), Azija (ASOSAI), Karibi (CAROSAI), Evropa (EUROSAI), Latinska Amerika i Karibi (OLACEFS), i Južni Pacifik (SPASAI).

INTOSAI Radna grupa za reviziju životne sredine razvila je strategiju za saradnju sa regionalnim organizacijama vrhovnih revizijskih institucija. Regionalna radna grupa za reviziju životne sredine osnovana je u šest od sedam INTOSAI regiona. Cilj regionalnih radnih grupa je promoviranje uključivanja VRI-ja u međunarodne revizije životne sredine u regionu i razmjena iskustava u ovoj oblasti. Svaka regija je imenovala državu koja će djelovati kao koordinator. Na primjer, u EUROSAI, Poljska djeluje kao regionalni koordinator i ima sljedeće ciljeve:

- pokretanje inicijativa za uključivanje novih evropskih VRI-ja u rad Radne grupe i proširenje članstva u VRI na zemlje centralne i istočne Evrope;
- dijeljenje dokumenata, smjernica, standarda, metoda i tehnika revizije okoliša;

- razmjenu informacija, ekološke revizije i iskustva stečena na njima;
- pokretanje međunarodnih revizija u različitim regijama Evrope;
- promoviranje aktivnosti Radne grupe širenjem informacija; i
- kontinuiranu saradnju sa predsjedavajućim INTOSAI Radne grupe za reviziju životne sredine, kao i sa pod koordinatorima.

Za više informacija o regionalnim radnim grupama posjetite [www. environmental-auditing.org](http://www.environmental-auditing.org) i slijedite vezu do regionalnih radnih grupa.

ŠESTI KORAK: IMATI UTICAJ

Kao i kod drugih oblika revizije učinka, VRI trebaju imati aranžmane za praćenje preporuka i evidentiranje uticaja.

4.14 Očigledno pitanje je „Da li pravimo razliku i, što je možda još važnije, da li pravimo razliku koju smo željeli napraviti?“ Kao i kod drugih oblika revizije učinka, VRI bi trebalo da imaju uspostavljen sistem za praćenje preporuka i evidentiranje njihovih uticaja.

4.15 Sveobuhvatna revizija ili revizija učinka može biti efikasna samo ako su nalazi revizije objavljeni. Ispravna strategija komunikacije i izvještavanja je ključna za uspjeh. VRI treba da razmotri svoj odnos sa medijima, zakonodavnim odborima, vladinom administracijom i širom zajednicom. Kao i uvijek, potrebno je pažljivo razmotriti da li format korišten za izradu izvještaja pomaže ili ometa prenošenje poruke.

4.16 Dodatak A pokazuje kako je jedna vlada (Kanada) radila na promoviranju ekološke odgovornosti u vladi kroz zakonodavstvo svoje VRI. Ovaj odjeljak pokazuje i zakonsku odgovornost kanadske VRI i federalnih odjela.

ZAKLJUČAK

4.17 Održivi razvoj postavlja nove izazove u idejama i metodama za VRI. U ovom odeljku, predložili smo da raščlanjivanjem procesa na niz faza kojima se može upravljati i oslanjanjem na iskustva drugih VRI, na primjer, putem web stranice Radne grupe za reviziju okoliša (www.environmental-auditing.org), ovakvim izazovima se može pristupiti s povjerenjem.

DODATAK A: IZVODI IZ AKTA GLAVNOG REVIZORA (KANADA)

Vrijednost za novac (revizija učinka)

7. (2) Svaki izvještaj glavnog revizora prema pododjeljku (1) će skrenuti pažnju na bilo šta što smatra da je od značaja i na što bi trebalo skrenuti pažnju Donjeg doma, uključujući sve slučajeve u kojima je on primijetio da:

c) je novac potrošen u druge svrhe, osim u svrhe za koje ga je dodijelio Parlament;

e) nisu uspostavljene zadovoljavajuće procedure za mjerenje i izvještavanje o djelotvornosti programa, gdje bi se takve procedure mogle na odgovarajući i razuman način implementirati; ili

f) novac je potrošen bez obzira na ekološke efekte tih troškova u kontekstu održivog razvoja.

15.1 (1) Generalni revizor će, u skladu sa Zakonom o zapošljavanju u javnim službama, imenovati višeg službenika koji će se zvati Povjerenik za životnu sredinu i održivi razvoj, koji će direktno izvještavati glavnog revizora.

(2) Povjerenik pomaže Generalnom revizoru u obavljanju poslova Generalnog revizora utvrđenih ovim zakonom, a koji se odnose na životnu sredinu i održivi razvoj.

ODRŽIVI RAZVOJ

21.1 Svrha Povjerenika je da osigura praćenje održivog razvoja i izvještavanje o napretku odeljenja prve kategorije ka održivom razvoju, što je koncept koji se kontinuirano razvija, a zasnovan je na integraciji društvenih, ekonomskih i ekoloških pitanja, i koji se, između ostalog, može postići putem:

- a) integrisanja životne sredine i privrede;
- b) zaštite zdravlja Kanađana;
- c) zaštite ekosistema;
- d) ispunjavanja međunarodnih obaveza;
- e) promoviranja pravičnosti;
- f) integrisanim pristupom planiranju i donošenju odluka, koji uzima u obzir troškove životne sredine i prirodnih resursa različitih ekonomskih opcija i ekonomske troškove različitih opcija životne sredine i prirodnih resursa;
- g) sprječavanjem zagađenja; i
- h) poštovanjem prirode i potreba budućih generacija.

23. (1) Povjerenik vrši sve preglede i upite, koje smatra potrebnim radi praćenja:

- a) mjere do koje su odjeli prve kategorije ispunili ciljeve i implementirali planove postavljene u njihovim strategijama održivog razvoja postavljenim pred Donji dom u skladu sa članom 24; i
- b) odgovore ministara koji se traže prema članu 22(3).

(2) Povjerenik će, u ime Glavnog revizora, jednom godišnje izvještavati Donji dom o svemu što povjerenik smatra da bi trebalo skrenuti pažnju tom Domu u vezi sa okolišnim i drugim aspektima održivog razvoja, uključujući:

- a) stepen do koga su odjeli prve kategorije ispunili ciljeve i implementirali planove postavljene u njihovim strategijama održivog razvoja, postavljenim pred Donji dom prema odjeljku 24.

(3) Izvještaj koji se zahtijeva putem pod-poglavlja 2 podnosi se predsjedavajućem Donjeg doma i predsjedavajući će ga podnijeti tom domu na bilo koji od narednih petnaest dana kada taj dom zasjeda, nakon što ga predsjedavajući primi.

24. (1) Odgovarajući ministar za svaki odjel prve kategorije će naložiti odjelu da pripremi strategiju održivog razvoja za odjel i osiguraće da se ta strategija iznese pred Donji dom.

a) u roku od dvije godine nakon stupanja na snagu ovog pod-poglavlja (što je značilo decembar 1997.).

Napomena: Odjeljci 7. (2)(f), 15.1, 21.1, 23.(1) i 24.(1) su rezultat izmjena i dopuna Zakona o glavnom revizoru. Ove izmjene i dopune stupile su na snagu u decembru 1995.

RJEČNIK POJMOVA

Agenda 21 — Samit o zemlji 1992. godine u Riju rezultirao je „Agendom 21“, akcionim planom koji je usvojilo 178 vlada, u kojem se navodi: „Da bi odgovorile na izazove životne sredine i razvoja, države su odlučile da uspostave novo globalno partnerstvo. Ovo partnerstvo obavezuje sve države...da održivi razvoj postane prioritetna stavka na dnevnom redu međunarodne zajednice.“ Agenda 21 je sveobuhvatna i pokriva mnoge aspekte oblasti održivog razvoja.

Najbolja dostupna tehnika koja ne povlači prevelike troškove (BATNEEC) — ovaj termin definira fizički proces ili tehniku (obično industrijsku) koja najviše ograničava emisije zagađivača na jedan medij (zrak, voda, tlo) bez pretjeranih troškova. Njegova upotreba može biti upisana u propise i korištena od strane zvaničnika za donošenje odluka koje uključuju, na primjer, kompromise između ekonomskih i ekoloških troškova u reguliranju zagađenja iz industrije.

Najbolja praktična opcija zaštite okoliša — proces u kojem se utvrđuje najmanje štetna ili najkorisnija opcija za okoliš iz niza mogućih radnji, uzimajući u obzir ispuštanje zagađivača u više od jednog medija (zrak, voda, tlo) i BATNEEC za svaki.

Konvencija o biološkoj raznolikosti — potpisana na Samitu o zemlji 1992. godine i otkako su je ratificirale 174 zemlje, ova konvencija obavezuje zemlje da štite biljne i životinjske vrste kroz očuvanje staništa, i na druge načine. Zaštita ugroženih vrsta se također provodi kroz CITES— Konvenciju o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama iz 1973. godine.

Zemaljski samit — Konferencija UN-a o životnoj sredini i razvoju održana u Rio de Janeiru 1992. Ova konferencija je bila velika prekretnica u globalnim naporima za suočavanje sa globalnim problemima: 105 zemalja je podržalo Deklaraciju iz Rija.

Računovodstvo životne sredine — utvrđivanje, mjerenje i alokacija troškova životne sredine, internih ili eksternih, ili oboje, radi pružanja informacija internim ili eksternim korisnicima. (Izvor: Računovodstvo punog troška iz perspektive okoliša, Kanadski institut ovlaštenih računovođa, 1992.)

Procjena uticaja na životnu sredinu — sistematski pristup procjeni ekoloških posljedica politike, plana ili akcije.

Sistem upravljanja zaštitom životne sredine — dio ukupnog sistema upravljanja koji uključuje organizacionu strukturu, aktivnosti planiranja, odgovornosti, prakse, procedure, procese i resurse za razvoj, implementaciju, postizanje, reviziju i održavanje politike životne sredine. (Izvor: Međunarodna organizacija za standarde)

Cilj zaštite životne sredine — opći ekološki cilj koji proizlazi iz politike zaštite životne sredine, koji organizacija sebi postavlja da isti postigne, i koji je kvantificiran tamo gdje je to izvodljivo. (Izvor: ISO 14031)

Indikator ekološkog učinka — mjera koja pruža informacije o ekološkom učinku organizacije. (Izvor: ISO 14031)

Ekološki cilj — detaljni zahtjevi učinka, kvantificirani gdje je to izvodljivo, primjenjiv na organizaciju ili njene dijelove, koji proizlaze iz ekoloških ciljeva. (Izvor: ISO 14031)

Shema ekološkog upravljanja i revizije Evropske unije (EMAS) — kompletan skup standarda za upravljanje životnom sredinom koje je razvila Evropska komisija, koji pokriva sisteme upravljanja životnom sredinom, reviziju, ocjenu učinka, označavanje, procjenu životnog ciklusa i standarde proizvoda. EMAS se može implementirati kao alternativa ili kao dodatak ISO 14000.

Održavanje zelene kuće — neke državne i regionalne vlade su učinile svjesni napor da „ozelene“ svoje poslovanje, kao doprinos nacionalnoj strategiji i kao podsticaj preduzećima i pojedincima da slijede primjer vlade. Inicijative se fokusiraju na pitanja kao što su očuvanje energije, uključujući dizajn vladinih zgrada i smanjenje otpada.

Ozelenjavanje vlade — inicijative osmišljene da osiguraju da se pitanja životne sredine integriraju u šire političke aspekte. Zahtjev prema javnim tijelima da sprovode ekološke procjene projekata izgradnje puteva je primjer ovog pristupa.

ISO 14000 — sveobuhvatan skup standarda za upravljanje životnom sredinom koje je razvila Međunarodna organizacija za standarde, a koji pokrivaju sisteme upravljanja životnom sredinom, reviziju, ocjenu učinka, označavanje, procjenu životnog ciklusa i standarde proizvoda.

Protokol iz Kyota — u kojem se 166 zemalja potpisnica obavezalo da će pripremiti nacionalne programe za suzbijanje emisija gasova staklene bašte.

Troškovi životnog ciklusa — pokušaji da se obuhvate svi troškovi povezani sa nabavkom proizvoda, uključujući troškove održavanja i odlaganja. Za neke operacije, na primjer industrijske procese koji uzrokuju značajnu kontaminaciju, troškovi čišćenja mogu značajno utjecati na odluku da se proces nastavi.

Lokalna agenda 21 — poglavlje 28 Agende 21 prepoznalo je da mnogi problemi i rješenja kojima se bavi Agenda 21 imaju svoje korijene u lokalnim aktivnostima. Postavio je cilj da do 1996. godine većina lokalnih vlasti treba da poduzme konsultativni proces kako bi postigla konsenzus o „lokalnoj Agendi 21“ kao podršci nacionalnim strategijama održivog razvoja.

Analiza višestrukih računa — metoda za uključivanje društvenih, ekonomskih i ekoloških razmatranja u planiranje. To uključuje razmatranje različitih aspekata problema odvojeno i paralelno, umjesto stavljanja jedne novčane vrijednosti na ekonomske, socijalne i ekološke troškove i koristi od ovih oblasti. (Izvor: Povjerenik za životnu sredinu i održivi razvoj—Kanada)

Računovodstvo prirodnih resursa — je kompilacija, unutar računovodstvenog okvira, podataka koji se odnose na prirodne resurse, gdje je naglasak na bilansnim stavkama, početnim i završnim zalihama različitih prirodnih resursa i tokovima koji se dodaju i oduzimaju od bilansa stanja pozicija.

Mjere i indikatori učinka — pravedna i mjerljiva sredstva pomoću kojih vlade mogu procijeniti napredak ka ispunjavanju ciljeva održivog razvoja. U određenoj literaturi, 'mjere' su direktne mjere aspekta koji se istražuje, dok su 'indikatori' indirektno mjere. U ovom dokumentu koristimo 'indikatore' da označavamo oba pojma.

Deklaracija iz Ria o životnoj sredini i razvoju — skup od 27 principa dogovorenih od strane 105 zemalja potpisnica sporazuma kao preduslovi za postizanje održivog razvoja.

Analiza društvenih troškova i koristi — standardni način za poređenje troškova i koristi izraženih u novčanim iznosima predloženog projekta. Neto troškovi i koristi se diskontiraju na uobičajenu baznu godinu i često će biti izraženi kao neto sadašnja vrijednost ili omjer troškova i koristi.

Strateška procjena životne sredine — sistematski, proaktivni proces za procjenu ekoloških posljedica prijedloga politike, planova ili programa, kako bi se osiguralo da su u potpunosti uključeni i adresirani u najranijoj primjerenj fazi donošenja odluka, u skladu sa ekonomskim i društvenim razmatranjima. (Izvor: Međunarodna studija o djelotvornosti procjene uticaja na životnu sredinu, 1995.)

Održivi razvoj — razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. (Izvor: Zakon o generalnom revizoru (Kanada)/ Brundtland izvještaj)

Održiva referentna vrijednost — znanstveno određena i općenito prihvaćena granica koja, ako se prekriši, znači da je napredak u relevantnom području neodrživ, npr. nivo ribolova iznad kojeg se jata neće uspjeti oporaviti.

Okvirna konvencija UN-a o klimatskim promjenama — dovela je do Protokola iz Kyota u kojem su se 166 potpisnica obavezale da pripreme nacionalne programe za ograničavanje emisija stakleničkih plinova.